

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Tibeťané v České republice

Transnacionální migrace Tibeťanů

vypracovala Aneta Bednářová

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména vedoucí práce PhDr. Daně Bittnerové, CSc. za odbornou pomoc, vstřícnost, přátelský přístup a pocit smysluplnosti mého bádání, který ve mně vyvolala. Můj velký dík patří všem narátorům za cenné informace a neobyčejnou ochotu, s jakou mě přijali do svých životů. Dále bych ráda poděkovala Veronice Teryngerové za inspiraci a motivaci. Za nesmírnou podporu děkuji své mamince a Michalu Kolomazníkovi.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Teoretické zakotvení práce.....	8
2.1	Transnacionální migrace.....	8
2.2	Tibet aneb přiblížení země původu.....	13
2.2.1	Obecné informace aneb „Kde se Tibet nachází?“.....	13
2.2.2	Problematika pojmu Tibet.....	15
2.2.3	Vývoj Tibetu, vztahy s Čínou.....	16
2.2.4	Současná situace.....	19
2.2.5	Obyvatelstvo Tibetu.....	21
2.2.5.1	Nomádi.....	21
2.3	Tibeťané ve světě.....	22
2.3.1	Proces emigrace.....	23
3	Metodologie.....	25
3.1	Výzkumná strategie.....	25
3.2	Výzkumný projekt, výběr vzorku.....	25
3.2.1	Strategie výběru vzorku.....	27
3.2.2	Technika konstrukce vzorku.....	28
3.3	Techniky sběru dat.....	28
3.3.1	Jazyk rozhovorů.....	31
3.4	Analýza dat.....	32
3.4.1	Poznámka k přepisu cizích výrazů.....	32
3.4.2	Poznámka k citaci anglických textů a k překladu rozhovorů.....	33
3.5	Kvalita výzkumu.....	33
3.6	Etické a politické otázky výzkumu.....	34
4	Tibeťané v České republice.....	35

4.1	Tibeťané v České republice – obecné informace.....	35
4.2	Jednotlivé příběhy.....	36
4.2.1	GELEK.....	37
4.2.2	KELSANG.....	41
4.2.3	PEMA.....	44
4.2.4	TSERING.....	46
4.2.5	DORJE.....	51
4.3	Kde je doma?.....	54
4.4	Sociální síť.....	60
4.4.1	Kontakt s rodinou a cesty „domů“.....	60
4.4.2	Přátelé.....	63
4.4.3	Partnerky.....	66
4.4.4	Jazyková bariéra.....	66
4.5	Identita.....	67
5	Závěr.....	69
	Bibliografie.....	72

1 Úvod

Tibet. Země mimo čas a mapu, země ztracená.

Tibet. Oblast mystická, drsná, tajuplná. Země, kde prý jde zhmotnit myšlenku a prožít sen. Ztracená země rozprostírající se na masivní Tibetské náhorní plošině, obklopená ze všech stran impozantními horskými pohořími. Svět čhörtenu¹, modlitebních mlýnků, ve větru se třepetajících modlitebních praporců. Tajemná země často označovaná jako střecha světa, a to díky své průměrné nadmořské výšce, která dosahuje až 4 500 metrů. Země usměvavých a přátelských lidí, drsného života, protknutá výjimečnou kulturou, hlubokou tradicí, plná životní moudrosti. Svět pastevců, zemědělců, kočovníků, pokorných mnichů a mnišek. Země buddhismu. Země mystických klášterů tyčícími se na vrcholcích kopců a hor či se ukrývající pod jejich úpatími. Místo čerstvého himálajského vzduchu, místo, kde máte pocit, že se zastavil čas.

Tibet je ale také země, kam již několik let úspěšně proniká čínská propaganda, země, kde je většina školství řízena centrální vládou z Pekingu, kde právě čínština postupně začíná převládat nad tibetštinou. Země, ve které sporně přijímaní Číňané zběsile staví nové silnice, zasahují do místního uspořádání, stejně jako do tibetského vzdělávacího systému, bourají kláštery, omezují počty mnichů v kláštorech, násilně usazují kočovné nomády do betonových vesniček, čímž jim berou možnost obstarávat obživu tradičním způsobem, tedy pasením stáda jaků. Dále využívají ekonomickou sílu k ovládnutí tibetského území, k manipulaci s místními, přináší do Tibetu globalizaci, o kterou místní vůbec nestojí. Je to země, která se mění před očima, kde tradice a kultura vymírají neukočírovatelnou rychlostí. Země, jejíž půvab se snaží místní uchovat, s podporou aktivistů z celého světa, zatím se však zdá, že Tibetáňané podstupují boj s větrnými mlýny.

A můžeme vůbec mluvit o zemi? V dnešní terminologii mluvíme spíše o Tibetské autonomní oblasti, která spadá pod Čínskou lidovou republiku. Tibet je země bezpochyby nádherná, výjimečná, specifická nejen pro své přírodní podmínky, styl života, kulturu, tradice i zvyky, ale bohužel i pro současnou neutěšující situaci, kterou představuje násilná čínská okupace. Právě čínská anexe vedla k tomu, že se mnoho Tibetánů rozhodlo opustit svoji zemi a začít svůj život jinde. Drtivá většina uprchla přes Himaláje do Nepálu a odtud do Indie. Tam se tvoří početné tibetské komunity udržující svou kulturu, jazyk, styl života.

¹ tibetská schránka na obětiny

Někteří se ale dostali dál. Tibetské komunity v řádech tisíců můžeme dnes najít všude po světě. Jak v Asii, Evropě, Americe, tak Austrálii. Emigrace pro tibetského uprchlíka z Indie ale není vůbec jednoduchá. Vyžaduje odhodlání, trpělivost s úřady, sílu vydržet a opakovaně žádat o všechna potřebná povolení.

A já se ptám. Jak je to s Tibetany žijícími v České republice? Jsou mezi námi nějací? A jak se sem dostali, co je sem přivedlo? Jak zvládají život v zemi v srdci Evropy? Změnil se jejich styl života? Jak udržují kontakty se svou rodinou, se svými přáteli? A kde je pro ně *doma*? Jak bychom mohli popsat místo, kde večer skládají svou hlavu? Vypadá to tam jako v „malém Tibetu“ nebo nechali svůj původní život za sebou a nepotřebují si svou rodnou zemi připomínat? Cítí se Tibetany nebo Tibetskými Čechy? A kdyby došlo k uvolnění situace v Tibetu, vrátili by se? Otázek se nabízí spousta.

Cílem mého výzkumu je tedy proniknout do života Tibetánů žijících v České republice, zjistit, jak se jim tady žije. Skrze tři oblasti – domov, sociální sítě a identita – nahlédnout do života Tibetánů jakožto transnacionálních migrantů. Prostřednictvím interpretace jednotlivých životních příběhů jako přidanou hodnotu pak nahlédnout do tibetské kultury, ale i na současnou situaci v Tibetu. Tedy skrze vyprávění nabídnout českému čtenáři vhled do tibetské kultury a stylu života jednotlivých migrantů. Cílem je poodkrýt, jak vnímají pojem domov, jaké jsou jejich sociální sítě a jak život mimo rodnou zemi působí na vnímání vlastní identity. Mým záměrem je porozumět tibetské komunitě v České republice, nabídnout vhled do tohoto specifického prostředí a nahlédnout do myšlení Tibetánů, kteří žijí mezi námi.

Situaci Tibetánů v České republice nelze porozumět bez kontextu situace v Tibetu. Z tohoto důvodu je struktura práce následující. Nejprve představím teorii transnacionální migrace, jakožto výchozí teorii pro výzkum, následně seznámím čtenáře s fakty, na které se narážou odkazující, a které přiblíží Tibet českému čtenáři. Stěžejní částí mé práce je pak empirický výzkum, který je prezentován v části metodologické, kde představuji strategii a realizaci výzkumu a dále vlastní výzkum s interpretací dat. V závěrečné části se můžeme dočíst o výsledcích výzkumu. Téma se snažím představit komplexně, v širších souvislostech.

2 Teoretické zakotvení práce

2.1 Transnacionální migrace

Má práce se zaměřuje na Tibetany žijící v České republice a nahlíží na ně jako na transnacionální migranty. Mým ústředním teoretickým východiskem bude teorie transnacionalismu, respektive transnacionální migrace.

„Transnacionální migrace se stala centrálním pojmem teorií, podle kterých je novým trendem soudobých procesů migrace vznik transnacionálních sociálních polí propojujících původní a nová místa pobytu přistěhovalců. Proti předpokladům státního myšlení transmigranti – tj. přistěhovalci participující v procesu transnacionální migrace – nerezignují na udržování sociálních vztahů propojujících je s místem původu a nevzdávají se svých původních identit. Tyto vzorce jednání nemusí být nicméně nutně formou rezistence vůči asimilačním tlakům. Teorie transnacionální migrace se nevyčerpávají interpretací udržování přes-hraničních sociálních vztahů přistěhovalců s jejich domovem.“ (Szaló, 2007, str. 7).

Tradiční přístupy migračních teorií vycházely z premisy, že migranti poté, co opustí svou zemi, zpřetrhají všechna svá pouta k zemi původu a začlení se do přijímající společnosti. Jako hlavní motiv k migraci pak takové teoretické přístupy vidí v ekonomických faktorech. Glick-Schiller a Basch podotýkají, že dnešní podoba migrace, kdy se migranti natrvalo usazují v nové zemi, nicméně paralelně zachovávají vazby na svou zemi původu, byla v minulosti nepřijatelná (Glick-Schiller, Basch, 1995). Ve svém díle *Nations Unbound* apelují na nezbytnost změnit pohled na fenomén migrace v současném kontextu modernity a její klíčové součásti, tedy globalizace (Glick-Schiller, Basch, 1994).

I Henig je přesvědčen, že globalizace, tedy intenzifikace pohybu lidí, slov a myšlenek, rýsuje spojnice mezi různými místy, různě vzdálenými. *„Prostřednictvím těchto vazeb proudí mezi geografickými místy rozptýlenými po glóbu peníze, dary, manželé i manželky, myšlenky a symboly. To celkově vytváří signifikantní sociální mikrosvěty, v nichž se tito jedinci angažují. Geografické hranice jsou v těchto mikrosvětích stírány prostřednictvím rozvoje technologií i zmasověním mezinárodní přepravy. Klíčovou roli však představuje rovina imaginace: schopnost představovat si své přináležení*

k partikulárním deterritorializovaným sociálním mikrosvětům. Tato problematika začala být souhrnně studována pod pojmem transnacionalismus.“ (Henig, 2007, str. 1).

Arjun Apadurai ve své knize *Modernity at Large* říká, že v současné globální kulturní ekonomii nelze chápat migraci v tradičních termínech, hovoří proto o prouděch v rámci studia pohybu lidí, myšlenek a věcí. Zároveň představuje pojem *představované světy*², které jsou tvořeny nespočtem historicky vytvářených a situovaných představ osob a skupin rozestých po celém světě (Apadurai, 1996).

Hannerz pak ve svém díle *Transnational Connections* píše o *globální ekumene*, která se vyznačuje vysokou vzájemnou propojeností. Popisuje globální svět jako svět společností, které se vzájemně ovlivňují, a to i navzdory tomu, že od sebe mohou být velmi vzdálené. Hranicemi oddělený národní stát tedy nelze v globalizovaném světě chápat jako izolovanou jednotku (Hannerz, 1996).

Připomeňme i Rogera Rouse a jeho alternativní kartografii postmoderního sociálního prostoru. Rouse zkoumá Mexičany z Aguililly, horského maloměsta v mexické periférii, kteří od osmdesátých let začali pracovat v USA jako námezdní dělníci. Tamní ekonomika se brzy na migrujících Mexičanech stala závislou. Vytvořili komunitu v Redwood City v Kalifornii, malá část se tu usadila natrvalo, většina však v USA strávila pouze několik týdnů či měsíců v roce, a i když se jejich pobyt protáhl na řády let, do svého původního domova se pravidelně vraceli a udržovali s ním velmi silnou vazbu. Rouse tím dochází k důležité kapitole teorií transnacionální migrace, a to, že teritoriální hranice místních či národních sociálních prostorů se v dnešní době již nepřekrývají s hranicemi určité kultury, určitého společenství. Rouse klade důraz na to, že moderní svět není poskládan z národních států (Rouse in Szaló, 2007).

A Szaló pak podotýká: „*Klíčovou otázkou z hlediska konstituce teorií transnacionální migrace je však to, jestli porózní charakter soudobých hranic představuje symptom krize národního státu ve smyslu jeho selhání, anebo zda spíše ukazuje zásadní proměnu strategie státu při souběžné reprodukci sociálních a kulturních odlišností na jedné straně a národní a ekonomické jednoty na straně druhé.*“ (Szaló, 2007, str. 44).

V rámci globálního světa řeší Hannerz vztah mezi centry a periferiemi. Uvádí pojem *sítě*³ jako metaforu pro postihnutí kontaktů v rámci globálního světa (Hannerz, 1996). Anderson zase v souvislosti s národy představuje pojem *představované komunity*⁴.

² *imagined worlds*

³ *network*

⁴ *imagined communities*

Jsou dle něj ohraničené a suverénní. Vysvětluje, že členové i těch nejmenších národů velmi pravděpodobně nikdy nepoznají většinu členů svého národa, přesto však v mysli každého z nich žije představa jejich sounáležitosti, společenství⁵ (Anderson, 2006).

Jak píše Szaló, již na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století se objevuje teoretická argumentace charakteristická pro transnacionální migraci: „*když migrující překračují státní hranice, nezanechávají za sebou svůj původní domov úplně. Spíše naopak, vytvářejí a udržují příhraniční ekonomické, politické a kulturní vazby, které propojují jejich původní a nové domovy.*“ (Szaló, 2007, str. 25).

Katy Gardner na základě zkoumání migrace z venkovské oblasti Sylhet v Bangladéši do Velké Británie vytvořila teorii, podle níž přistěhovalci nejsou pouhými loutkami, které nerozhodují o svém osudu a podléhají pouze vnějším tlakům. Pro označení transnacionálních migrantů používá termínu *active agents* (Gardner, 1993).

„*Třebaže studie Katy Gardner zůstává v zasetí etnický kulturní praxe zobrazování odlišností, stává se z hlediska genealogie teorií transnacionální migrace zajímavou tím, že jsou v ní patrné prvky opouštění představy jednoznačné teritorializace domova.*“ (Szaló, 2007, str. 28). Dále pak Szaló s odkazem na Anwara a Bolognaniho dodává: „*...situace charakteristické pro přistěhovalce, kteří se usadili v cizině, ale pojmají svůj pobyt pouze jako dočasný a sní o návratu do místa původního domova. Přičemž jejich každodenní život, jejich ekonomické zájmy a zájem o vzdělání dětí je váží k jejich novému domovu v cizině a návrat si ve skutečnosti dovolit nemohou.*“ (Szaló, 2007, str. 29).

Glick-Schiller a Basch tvrdí, že výchozím bodem transnacionální migrace je to, že se migrant podílí na sociálních vztazích a praktikách, které překračují hranice a jsou součástí každodenního života – právě tak jedinec vykazuje *transnacionální formu existence* (Glick-Schiller, Basch, 1995). Právě Glick-Schiller a Basch prohlašují, že o dnešních transmigrantech nelze hovořit jako o vykořeněných. Poukazují na to, že velká část z nich se pevně usazuje v nové zemi, zároveň však udržují vazby se zemí původu (Glick-Schiller, Basch, 1995).

Právě toto propojování původních a nových míst pobytu přistěhovalců je pak základem pro utváření transnacionálních sociálních polí (Szaló, 2007). Nyní je ale nutné poznamenat, že účast na vytváření transnacionálních sociálních polí není to samé jako přináležitost k zemi původu. Mluvíme o konceptu, ne empirickém faktu. Jedinec tedy může mít kontakty s lidmi v zemi, ze které pochází, nemusí ale nutně cítit přináležitost

⁵ *communion*

k této zemi. Transnacionální migranti se angažují v transnacionálních formách existence, ne však přináležetosti (Levitt, Glick-Schiller, 2004).

Jak píše Szaló, transnacionální migranti netvoří uzavřené společnosti, které by se bránily asimilaci do nové země, nýbrž právě naopak. Usilují jak o začlenění do země současného pobytu, tak o rozvíjení vztahů a vazeb na zemi původu. Budují si tak dva domovy. A právě spojení a vazby na svou domovinu, které překračují státní hranice, pak ovlivňují každodenní život migrantů. (Szaló, 2007) Dle Vertovce (2004) jsou transnacionální migranti bifokálně orientováni a jejich vztahy jsou současně strukturovány ve dvou zemích. Takové dvojaké zakotvení pak spíše než v častých cestách spočívá v intenzivních kontaktech se zemí původu. To je dnes možné díky moderním informačním technologiím (Vertovec, 2004).

Glick-Schiller a Basch poukazují na neochotu migrantů se zcela a úplně zapojit do hostitelské společnosti a ve svých výzkumech ukazují, že migranti jsou v rámci svých transnacionálních sítí schopni ovlivňovat i politické dění v zemích svého původu. Autorky Schiller a Basch také upozorňují, že transnacionální procesy jsou součástí životní zkušenosti jedinců a jejich rodin a že jsou součástí každodenních aktivit migrantů, jejich skutků, starostí i obav (Glick-Schiller, Basch, 1995).

Koncept eroze národních identit v teorii transnacionální migrace se odkazuje na propojenost začleňování přistěhovalců do jejich nových i původních domovů s deteritorializací národního státu. Fenomény jako *nacionalismus na dálku* svědčí o proměně symbolicky artikulované vazby národních identit k teritoriálně ohraničeným podobám domoviny. Tyto interpretace vycházející z konceptu diaspor kladou důraz na paralelní význam místních společenství a sociálních sítí, které přesahují národní hranice (Szaló, 2007, str. 9). „*V tomto smyslu jsou přistěhovalci, zakotvení ve svých místních i příhraničních sociálních sítích, výzvou pro soudobé státy nejenom z hlediska eroze jejich kulturní autority centované kolem národní identity, ale také z důvodu proměny politické instituce občanství směřující k jeho deteritorializaci.*“ (Szaló, 2007, str. 9)

Dualitu tedy překonává kategorie *dočasnosti*, tedy vytvoření si dočasného domova. Domova v cizině, který však nezanevřel na původní místo domova, naopak z něj čerpá. Kontakty s původním domovem pak nabývají zvláštního významu. Jak píše Szaló, domov můžeme chápat jako *sociální prostor*. Tedy místo, kde se rozvíjí sociální vztahy, kulturní praktiky, které můžeme znovuvytvořit (Szaló, 2007, str. 30).

Pojem *deteritorializované národní státy* pak v pojetí Glick-Schiller a Basch představuje státní hranice v mezích sociálních pojmů spíše než geografických. Smith a

Guarnizo pak vnáší do debaty ideu *zakotvujícího transnacionalismu*. Transnacionální migranty představují jako zakotvené v konkrétních sociálních vztazích mezi konkrétními lidmi, v určitém čase, na určitém území. Upozorňují, že lokální místa, na nichž se globální procesy odehrávají, jsou důležitá. Zároveň však podotýkají, že transnacionální kontext má rozměr *trans-lokální*, tedy z místa na místo. Tvoří tak *transnacionální sociální pole* (Smith, Guarnizo, 1998).

Nyní trochu podrobněji k již zmíněným transnacionálním sociálním polím. Jsou budována skrze rodiny, ekonomickou sféru, vztahy organizačního a politického charakteru, obchodní vazby a média (Basch et al., 1994). I rodina funguje jako silný transnacionální sociální vztah, jak upozorňuje Foner, a dodává, že rodinné a příbuzenské vzorce se v rámci procesu migrace mění. Tyto změny jsou pak ovlivněny kulturními významy a sociálním jednáním, které si s sebou imigranti přináší ze zemí původu a zároveň jsou ovlivněny kulturními, sociálními a ekonomickými změnami v nové zemi. A právě úzký kontakt s rodnou zemí pak velmi často posilují vazby imigrantů na rodinné hodnoty. Dávají však přeměně tradičních vzorců nový rozměr. Foner také poznamenává, že vzpomínky a paměť spojené se zemí původu tvoří filtr, skrze nějž imigranti nahlíží nové zkušenosti a zážitky (Foner, 1997).

S transnacionální migrací úzce souvisí pojem domov. Domov jako fyzicky ohraničený prostor nebo domov ve své symbolické rovině? Právě dvoudimenzálnost domova, mám na mysli místo vs. význam, je klíčová v souvislosti s životem transnacionálních migrantů.

Také bychom neměli zaměňovat pojmy dům, domov a domácnost, přestože je vztah mezi těmito pojmy velmi úzký. Domov implikuje kulturní konstrukt, dům pak v představách vyvolává ideu fyzické struktury, přístřeší. Domov je často vnímán jako místo původu, místo, kam se člověk může vrátit (Birdwell-Pheasant, Lawrence-Zuniga, 1999).

Jak říká Petridou, z perspektivy transnacionality se definice domova jako fyzického prostoru jeví jako neudržitelná. Je tedy nezbytné se zaměřit na dynamičnost procesu, v němž každodenní jednání propůjčuje obyvatelům domova jeho smysl (Petridou in Miller, 2001).

Douglas pak označuje domov jako určitý druh prostoru. Je tedy místem, které lze lokalizovat. Nemusí být však vázán na jedno konkrétní, v čase a prostoru fixně dané místo. Zároveň poznamenává, že má jak prostorovou, tak časovou strukturu a nelze ho zaměňovat s domácností nebo s přístřeším (Douglas, 1991). Domov je dle Petridou komplexní síť,

kteřá má moc zhmotňovat vzpomínky. Umožňuje jeho obyvatelům utvářet pocit historicity a identity (Petridou in Miller, 2001).

Miller píše, že mezi člověkem a domovem je komplexní vztah, že se domov s jeho obyvatelem navzájem ovlivňují (Miller, 2001). Cílem úpravy domovů není pouhá prezentace navenek, právě praktiky s úpravou domu související přesahují k významům spojených s vlastní identitou (Garvey in Miller, 2001).

2.2 Tibet aneb přiblížení země původu

Vzhledem k tomu, že se má práce věnuje transnacionální migraci Tibetánů a Tibetanky žijící v České republice jsem zkoumala jako reprezentanty jedné etnické skupiny, a to tibetské, považuji za nutné v úvodu předeslat pár slov o prostředí, ze kterého pocházejí. Pro pochopení výsledků výzkumu, vyprávění Tibetánů, jejich názorů a celkových závěrů bádání, považuji za nezbytné přiblížit prostředí Tibetu, jeho historický vývoj a tamní současnou situaci. Všechny tyto faktory ovlivnily migraci Tibetánů a ovlivňují jejich pojetí života v České republice.

V následujícím popisu tibetských reálií, historie a politické situace vycházím převážně z děl Josefa Kolmaše, předního českého tibetologa. Tibetské reálie a současnou situaci v Tibetu jsem také konzultovala se Zuzanou Vokurkovou⁶.

2.2.1 Obecné informace aneb „Kde se Tibet nachází?“

Tibet, tibetsky nazývaný Bōjul, Číňany označovaný jako Si-cang, je od roku 1965 autonomní oblastí v jihozápadní části Čínské lidové republiky. Jeho území tvoří asi 1,222 milionu km², je tedy druhou největší územně-administrativní jednotkou ČLR. Statistické údaje z roku 1990 říkají, že v oblasti žije 2,196 milionu obyvatel, z čehož asi 95 % tvoří Tibetané a zbylých 5 % pak zastupují Chanové (přistěhovalí Číňané), Mōnpové, Lhopové, Chuejové ad. (Kolmaš, 2002).

Dalších 2,1 milionu etnických Tibetánů žije v sousedních čínských provinciích S'-čchuan, respektive v její západní části, dřívější východní polovině historického Khamu, čili

⁶ Mgr. Zuzana Vokurková, Ph.D. je česká tibetoložka, momentálně působí jako odborná asistentka v Ústavu jižní a centrální Asie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

východního Tibetu, dále Čching-chaj, což je oblast historické oblasti Amdo čili severovýchodního Tibetu a v provinciích Kan-su a Jün-nan. Celkově se tedy dostáváme k číslu 4,593 milionu (Kolmaš, 2002).

Tibetská autonomní oblast sousedí na severu a severovýchodě s Ujgurskou autonomní oblastí ČLR Sin-ťiang a čínskou provincií Čching-chaj, na východě hraničí s čínskými provinciemi S'-čchuan a Jün-nan, z jihu pak hranice Tibetskou autonomní oblast oddělují od indických států Arunáčalpraděš, Sikkim, Himáčalpraděš a Kašmír, dále pak od Bhútánu a Nepálu. (Kolmaš, 2002).

Obrázek 1: Vymezení Tibetské autonomní oblasti⁷, dostupný z <http://www.budgettibettour.com/tibet-profile/>.

Velká část Tibetu leží v západní části Tibetské náhorní plošiny, nejrozsáhlejší, nejnehostinnější a nejvyšší náhorní plošiny světa. Tibetská náhorní plošina je obklopena pohořími Karakoram, Altyn-tagh, Kchun-lun a Himaláje. Tibet dále můžeme rozdělit na dvě velké přírodní oblasti – severní a jižní Tibet. Zatímco v severní části najdeme pouště, polopouště, slaná jezera a mrazy zde mohou v zimě klesat až pod $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$, oblast jižního Tibetu nabízí příjemnější podmínky, průměrné teploty v lednu neklesají pod $0\text{ }^{\circ}\text{C}$, nachází se zde údolí řeky Cangpo (v Indii, v jejím dolním toku známá jako Brahmaputra), oblast je členitější, údolí jsou chráněna před vytrvalými větry, které jsou charakteristické pro celý Tibet. Oblast je hustěji osídlena než severní část Tibetu a v jižní části Tiberu se nachází i hlavní město Tibetu, Lhasa se zhruba 100 tisíci obyvateli (Kolmaš, 2002).

⁷ Tibet Autonomous Region, česky Tibetská autonomní oblast.

2.2.2 Problematika pojmu Tibet

Z předešlé charakteristiky je patrné, že pokud mluvíme o Tibetu, je nutné rozlišovat dvě koncepce pojmu *Tibet*. Pro pochopení práce je nezbytné si tuto dvojakost uvědomit.

Tibeťané se ve své představě o pojmu *Tibet* vztahují k historické podobě Tibetu, který se ještě před čínskou invazí v 50. letech skládal ze tří zemí: Ü-Cang, Amdo a Kham. Tibeťané mají na mysli všechny tři historické části, pokud mluví o *Tibetu*. O této oblasti můžeme až do roku 1951 mluvit jako o fakticky nezávislém státu.

Z čínské perspektivy a z pohledu většiny zemí světa se pak pojem *Tibet* zužuje pouze na území Tibetské autonomní oblasti. I v mnohé literatuře se setkáváme s pojetím Tibetu v této, řekněme „netibetské“, perspektivě. Výjimku netvoří ani studie Josefa Kolmaše.

Nutno dodat, že stát Tibet na dnešní politické mapě světa vůbec neexistuje. Většina států světa jeho nezávislost neuznává.

Ve své práci respektuji pojetí Tibeťanů, protože právě jejich názorům, myšlenkám a představám se práce věnuje.

Někteří narátoři pocházejí z oblastí Amdo a Kham, a při vyprávění jednoznačně popisují, že pocházejí z *Tibetu*.

Obrázek 2: Vymezení oblastí „Svobodný Tibet“ a Tibetská autonomní oblast. Dostupný z: <http://freetibet.org/about/introduction-to-tibet>.

Tibet as referred to by Free Tibet, česky území oblasti označované jako „Svobodný Tibet“.
Tibet Autonomous Region, česky Tibetská autonomní oblast.

2.2.3 Vývoj Tibetu, vztahy s Čínou

Dějiny Tibetu se vyznačují úzkým sepětím s dějinami tibetského buddhismu a stejně tak častými kontakty se sousedním Mongolskem a Čínou. (Kolmaš, 2002) Ráda bych se krátce zaměřila právě na vztahy Tibetu s Čínou, a to hlavně z důvodu toho, že současná čínská okupace, která má ale již počátky v hlubší historii, silně souvisí s migrací Tibeťanů. Je jedním z hlavních důvodů emigrace z Tibetu. Ráda bych vysvětlila vývoj toho, proč si oba národy činí nároky na tibetské území. Dále pak pro ukotvení kontextu stručně charakterizují vývoj Tibetu.

Čínsko-tibetské vztahy jasně určovala již smlouva z let 821 – 822, kde se panovníci obou zemí zavazovali k vzájemnému spojenectví a respektu hranic svých říší: „*Tato slavnostní úmluva zakládá velikou epochu, kdy Tibeťané budou šťastni v zemi tibetské a Číňané v zemi čínské.*“ (Kolmaš, 2002. str. 16). Tehdejší Tibet můžeme jasně považovat za samostatný a nezávislý stát (Kolmaš, 2002).

Konec 9. – 13. století je však obdobím politického vakua v centrálním Tibetu. Dochází k rozpadu jednotného tibetského království na řadu drobných feudálních knížectví. Západní oblasti si však uchovávají relativní stabilitu. Nutno podotknout, že v 11. a 12. století se v Tibetu formují 4 hlavní sekty (školy) tibetského buddhismu – Kadampa, Žičhepa, Sakjapa a Kagjüpa. Ve 13. – 14. století se Tibet dostává pod nadvládu Mongolů. V této době dochází k zapojení Tibetu do mongolského impéria Jüan v Číně – k tomu však dochází až po začlenění do Mongolské říše rodu Čingischánova, který se zmocnil čínského trůnu. Sám Kolmaš tímto dokazuje, že výroky některých čínských autorů, že „čínská svrchovanost“ nad Tibetem pochází z této doby, jsou mylná. „*Mongolové dobývali Tibet především pro sebe a pro své potřeby, a nikoli pro rozmnožení někdejší či budoucí moci a slávy chanského⁸ impéria!*“ (Kolmaš, 2002, str. 18)

S pádem jüanského císařství v Číně ve 14. století se k vládě dostává čínská dynastie Ming, která vystřídala mongolskou dynastii Jüan a u vlády je v období 14. – 17. století. Dynastie Ming však někdejší vazalský poměr Tibetu k říši nedokázala obnovit. Toto období přináší opakované boje mezi jednotlivými sektami tibetského buddhismu, na což reaguje slavný Congkhapa se svou reformou tibetského mnišství a zakládá novou sektu Gelugpu⁹. V 15. století dochází v sektě Gelugpa k zavedení systému dvou nejvyšších

⁸ Chanové – čínská etnická skupina žijící převážně na území Čínské lidové republiky.

⁹ Gelugpa – název odvozen podle barvy obřadní přikrývky hlavy jejich příslušníků, též nazývána sektou „Žlutých miter“.

převtělenců, *dalajlamy* a *pančhenlamy*. Tento systém jen s nepatrnými změnami přetrvává dodnes (Kolmaš, 2002).

Následuje obnovení spojení s Mongoly a obnovení tibetsko-mongolské, duchovně-světské aliance. Později se dalajlama stává duchovní i světskou hlavou Tibetu. v 17. století se pak formuje nezávislý, jednotný teokraticko-světský stát, který se udržel až do 18. století (Kolmaš, 2002).

V průběhu 17. století a začátku 18. století pak dochází k pokusům vládců Číny o navázání kontaktu s novými vládci Tibetu. 18. století je charakteristické dobovými taženími čínských vojsk a zřízením stálé represe dvora ve Lhase. Ke konci 18. století, po úporných čínských snahách opravdu dochází k vytvoření systému mandžusko-čínské suverenity nad Tibetem a jeho postupnou přeměnou Tibetu ve faktický protektorát Čínské říše. Relativní stabilita mandžusko-čínské suverenity nad Tibetem trvá po celé 19. století. Až do roku 1912 je Tibet v rukou ambanů¹⁰ (Kolmaš, 2002).

Na počátku 20. století ještě do místní situace zasahují Britové, jakožto první cizí mocnost, která se začala hospodářsky a politicky o Tibet zajímat. Před britským ozbrojeným vpádem do Tibetu v letech 1903 – 1904 hledal 13. dalajlama útočiště v Mongolsku a v Číně. Anglo-tibetská, tzv. Lhaská dohoda z roku 1904, která hrozí nebezpečím vytržení Tibetu z mandžuské říše, vyvolává ze strany Číny přísnější kontrolu nad situací v Tibetu. Reakcí je posílení čínské moci, rušení místních tibetských úřadů a zavádění čínské správy po celém tibetském území. Právě v této době byl předložen návrh na přeměnu tibetského území na čínskou provincii nazývanou Si-kchang (Kolmaš, 2002).

Byly tedy vytvořeny příznivé podmínky pro vstup čínských vojsk do Tibetu. Stalo se tomu tak v roce 1910, kdy došlo k zavedení čínské vojenské kontroly v zemi. Dalajlama uprchl před čínským vojskem do Britské Indie. To považovali Číňané jako záminku k jeho sesazení, ke kterému došlo v únoru roku 1910. I lhaská vláda následně přešla pod čínskou kontrolu (Kolmaš, 2002).

V roce 1911 však došlo v Číně k Sinchajské revoluci. Ta znamenala velký zlom, a jak poznamenává Kolmaš, znemožnila mandžuské dynastii plány nepochybně vedoucí k vytvoření regulární čínské provincie z Tibetu. Republikánská vláda Číny se snažila předejít rozpadu mnohonárodnostního státního území Číny a ztrátě svých „okrajových území“ a vydala několik prohlášení o sounáležitosti „pěti ras“, tj. národů¹¹. V roce 1913 ale končí funkce ambanů, čínská vojska se stahují z Tibetu a republikánská Čína od této doby

¹⁰ Amban – představitel čínské císařské moci dynastie Čching v tibetské Lhase v letech 1727-1913.

¹¹ Myšleno Chanů, Mandžů, Mongolů, Chuejů a Tibetánů.

nemá v Tibetu žádného oficiálního představitele. Dále dalajlama vydává k 1. 3. 1913 „deklaraci nezávislosti“ a nastává faktická nezávislost Tibetu. V letech 1912 – 1949 lze postavení Tibetu charakterizovat jako stav faktické nezávislosti na Číně, bohužel se mu však nedostalo žádného mezinárodního uznání (Kolmaš, 2002).

Poté, co byla v Pekingu založena Čínská lidová republika, vyhlásil v listopadu 1949 tehdejší regent Tagdag-rinpoče formálně nezávislost Tibetu a domáhal se jejího mezinárodního uznání. Reakcí Číny byl vstup čínské armády na tibetské území v říjnu 1950. V listopadu byl do úřadu uveden 14. dalajlama Tändzin Gjamccho¹², jehož duchovní síla měla sjednotit všechny Tibetany. Následují mírové rozhovory s Čínou. Výsledkem jednání je tzv. Sedmnáctibodová dohoda mezi ústřední lidovou vládou Číny a místní vládou Tibetu o podmínkách mírového osvobození z května 1951. Tato dohoda prohlašuje Tibet organickou, „neoddělitelnou částí“ ČLR, je mu přiznáno právo na autonomii v rámci státního území ČLR a pod jednotným vedením ústřední čínské vlády. Jak dodává Kolmaš: „*V dějinách Tibetu a jeho vztahů k Číně byla zahájena nová etapa, charakterizovaná všestranným uplatňováním čínské svrchovanosti, de facto i de iure, nad celým Tibetem.*“ (Kolmaš, 2002, str. 25)

Napětí v čínsko-tibetských vztazích se stupňovalo, měly na něm bezpochyby podíl i samy čínské úřady v Tibetu a v roce 1959 vyústilo v ozbrojené protičínské povstání ve Lhase, v jehož pozadí stáli především tibetští světští feudálové a představitelé nejvyšší církevní hierarchie. Teprve triadvacetiletý dalajlama uprchl do Indie¹³, kde požádal o politický azyl a spolu s ním se do Indie uchyluje dalších 80 000 tibetských uprchlíků. Čína povstání ve Lhase potlačila, rozpustila místní tibetskou vládu a její pravomoce předala Přípravnému výboru Tibetské autonomní oblasti v čele s pančhenlamou. Dalajlama byl prohlášen za zrádce a zbaven svých funkcí. V roce 1965 pak byla oficiálně vyhlášena Tibetská autonomní oblast ČLR. Nastává období boření klášterů, pálení knih, plundrování památek – hrozné důsledky čínské „kulturní revoluce“, které pronikly i do Tibetu. Situace se v Tibetu zlepšuje od roku 1978 a od 80. let jsou postupně navazovány kontakty s tibetskou emigrací (Kolmaš, 2002).

Čína stála zejména o to, aby se do Tibetu vrátil zpět 14. dalajlama, jehož pobyt a činnost v zahraničí pro ni byly trvalým zdrojem mezinárodních nepříjemností, zatímco jeho návrat by znamenal legitimizaci čínského držení Tibetu. I sám dalajlama si

¹² Tändzin Gjamccho, 14. dalajlama (1935 – dodnes).

¹³ Dalajlama zůstává v indickém exilu dodnes, jeho sídlem je Dharamsala.

uvědomoval, že nezbyvá nic jiného než vstoupit s Čínou ve vyjednávání. Nikoli o případné samostatnosti a nezávislosti Tibetu, ale o větším stupni vnitřní autonomie (Kolmaš, 2002).

V roce 1987 ve svém projevu dalajlama definoval pět bodů pro mírové řešení tibetské otázky. Jeho „pětibodový mírový plán“ obsahoval tyto návrhy: 1) Přeměna Tibetu na mírovou zónu. 2) Zastavení násilného přemístování čínského obyvatelstva do Tibetu, které ohrožuje samotnou existenci tibetského národa. 3) Respektování základních lidských práv a svobod Tibeťanů. 4) Obnovení a ochrana životního prostředí. 5) Zahájení seriózního jednání o budoucím statusu země a o vztazích mezi tibetským a čínským lidem. Čína návrhy rezolutně odmítla. A to i přesto, že v projevu nepadlo jediné slovo o případné tibetské svrchovanosti (Kolmaš, 2002).

S postupem času dalajlama projevil ochotu ke kompromisu a k ústupkům Číně v otázce bezpečnosti a svrchovanosti státu. Přes opakované projevy ochoty zasednout k jednacímu stolu s dalajlamou a snahu o jeho návrat do „matky-vlasti“ Čína trvá na tom, že podmínky pro tyto rozhovory a dalajlamův návrat stanoví sama (Kolmaš, 2002).

I přes sympatie vyjadřované Tibetu z různých koutů světa se nezdá, že by se blížilo vyřešení situace. Čínský vliv v Tibetu se neustále zvětšuje. Josef Kolmaš se snaží odpovědět na otázku: *„komu patří Tibet? – Nepochybně tibetskému lidu. A kam patří? – Nejspíš a jedině tam, kde se už po víc než tisíc let nachází, tj. do nitra Asie, do míst, kde se rozkládá jeho obrovská, nádherná, milovaná a v básních opěvovaná Tibetská náhorní plošina. A jak je tomu s ČLR ve vztahu k Tibetu? – Pro ni Tibet jednou provždy vyřešila klauzule čínské ústavy – čtvrté z roku 1982, ale i v předchozích –, jež stanoví, že „všechna místa s národnostní autonomií jsou neoddělitelnými částmi ČLR.“ Že je v těchto stanoviscích rozpor? Je, ale ten si musí vyřešit sami Číňané a Tibeťané, spolu a mezi sebou.“* (Kolmaš, 2002, str. 30)

Krátkým přiblížením historie Tibetu se snažím nastínit již dříve problematický vztah s Číňany a boj o tibetské území. Jak je patrné, Číňané se oblast Tibetu snažili ovládnout již dávno v minulosti, někdy byli úspěšní, jindy nikoliv.

2.2.4 Současná situace

Počátky 21. století s sebou přinesly velké změny, jako hospodářský rozvoj, podporu turistiky, propouštění politických vězňů či lidštější zacházení s mnichy. Koncem roku 2000 dalajlama při příležitosti padesátého převzetí světské moci prohlásil, že obnovil styky

s Čínou, které byly oficiálně ukončeny roku 1993 – neoficiální jednání se konala až do jejich zrušení v roce 1998. Postoj čínské vlády však zůstal nezměněn, mluvčí čínského ministerstva zahraničí Čang Čchi-jüe oznámila, že pokud by se chtěl dalajlama účastnit jednání s Čínou, musel by veřejně prohlásit Tibet za součást Číny a zastavit činnost za nezávislý Tibet (Peřinová, 2000).

Za jednu z nejvýznamnějších kapitol ve vztahu k zásahu Číny na tibetské území je železnice na náhorní plošině Tibetu. V roce 2000 čínský náměstek ministra železnic Su Jung-fu oznámil, že v následujících pěti letech je plánována výstavba Čching-chajsko-tibetské 1956 kilometrů dlouhé železnice, která spojí západní Čínu (hlavní město Si-ning provincie Čching-chaj) a Lhasu (Pošta, 2002). Provoz byl na trati zahájen v roce 2006 (Čínský rozhlas pro zahraničí, 2006), a od té doby železnice hraje důležitou roli v ekonomickém rozvoji obou regionů, převáží cestující i potraviny a jiné materiály jako např. uhlí, ropu, měď, zlato, sůl aj. Železnice umožňuje lepší spojení pro čínskou armádu a mobilnější přesuny pro její techniku, která může při nepokojích pohotově zasáhnout, především v oblastech obývaných menšinami. Následkem jsou i větší přílivy čínských přesídlenců a využívání přírodních zdrojů ve větší míře, což ohrožuje místní kulturu a životní prostředí Tibetské náhorní plošiny (Tibinfo, 2002).

Je nezbytné také zmínit přesídlování obyvatel. Aby Čína mohla naplňovat své hospodářské cíle na tibetském území, jako stavbu železnice a následné využívání nerostného bohatství, bylo nezbytné zasáhnout do tradičního způsobu života. Místní obyvatelé byli přemístěni z venkova do nově vybudovaných bytových kolonií ve městech nebo jejich bezprostřední blízkosti. Pastevci byli nuceni zredukovat velikost svých stád jaků, ovcí a koz. Zato jim byla od čínských komunistů nabídnuta minimální nebo žádná náhrada (Rybová, 2002).

Následkem přesídlování musely statisíce Tibetanů opustit tradiční způsob nomádkého života a následně čelit tlaku cizí kultury a neschopnosti vydělat si na živobytí. Mnohým dalším byl vyvlastněn jejich majetek, aby se mohly pozemky zastavět cestami a přehradami. Čína zároveň udržovala přítomnost vojska, aby mohla být případná povstání okamžitě potlačena. (Rybová, 2002).

Na závěr ještě zmiňme fenomén upalování. Většina případů se objevuje od roku 2009 až do současnosti. Tibetané sebeupalováním protestují proti utlačování tibetské kultury, zákazu fotografií dalajlamy v kláštorech, čínské krutosti atd. V roce 2013 bylo evidováno 125 známých případů sebeupálených Tibetanů (Amnesty International, 2014).

Čínská represe plná nelidské krutosti, omezování základních lidských práv a svobod, omezování vzdělání a potlačování tibetské kultury přetrvává dodnes. Odchod z Tibetu do exilu je stále složitější, čínské vojsko se snaží pečlivě střežit himálajské vrcholky a čínské úřady nechtějí Tibetanům oficiálně dovolit opustit zemi, emigrace ze země však stále přetrvává. Ve většině případů se jedná o tajné útoky ze země, případně několikaletý boj s čínskými úřady.

2.2.5 Obyvatelstvo Tibetu

Pro snadnější pochopení osobitosti Tibetanů dále v textu, stručně charakterizují tibetské obyvatelstvo a jeho specifika, zejména bych ráda upozornila na v Tibetu obvyklý nomádský styl života, o jehož potlačování Číňany jsem se zmínila již výše.

Převážnou většinu obyvatelstva Tibetu tvoří Tibetané a Chanové – přistěhovalí Číňané, jejichž počet se neustále zvyšuje (čínská vláda stále posílá své obyvatele do Tibetu), pak Chuejové, starousedlí Kašmířané, Nepálci, Mongolové a další. Mateřským jazykem je tibetština, která je spřízněna s barmskými jazyky a tvoří s nimi tibetobarmskou jazykovou skupinu. Ta představuje západní větev velké rodiny čínsko-tibetských jazyků. V tibetštině je ale mnoho dialektů, zejména v oblastech Amdo a Kham se dialekty od centrálního Tibetu velmi liší. Sami Tibetané, pocházející ze vzdálených regionů, mohou mít mezi sebou potíže s dorozuměním. Jak uvádí Kolmaš (2002), může to být izolací jednotlivých regionů v Tibetu. Izolace je ovlivněna zejména přírodními podmínkami a nízkým stupněm migrace uvnitř Tibetu (Kolmaš, 2002).

Co se týče zaměstnání obyvatel Tibetu, přibližně 80 % obyvatelstva se věnuje zemědělství a pastevectví. Průmysl se začíná rozvíjet až v poslední době, naopak hlubokou tradici má řemeslná výroba (Kolmaš, 2002).

2.2.5.1 Nomádi

Asi třetinu obyvatel Tibetu tvoří kočovní nomádi. Kočují se svými stády jaků, ovcí a koz křížem krážem po travnatých tibetských pláních. I v tomto případě můžeme mluvit o migraci, Tibetanům vlastní již více než čtyři tisíce let.

Nicméně od konce 90. let se čínská vláda snaží ukončit tento tradiční způsob života a přesídlit nomádské rodiny do cihlových domků v nově vybudovaných osadách. Tomuto násilnému usazování předcházelo vyhánění nomádů z jejich pastvin už v době, kdy čínská armáda poprvé vtrhla do Tibetu a násilně ho obsadila. Významným zásahem do života nomádů bylo období dekolktivizace v 80. letech minulého století, kdy Číňané půdu rozdělovali mezi jednotlivé domácnosti, aby se předešlo sporům o vlastnictví pozemků. Ale ani argument, že přesídlení zvýší životní standard kočovných rodin, není relevantní. Naopak musí nomádi čelit řadě sociálních a ekonomických problémů, jako je ztráta tradičního způsobu života a kultury (pro Tibeťany velmi důležité hodnoty), rozpad komunity, nezaměstnanost, chudoba apod (Rybová, 2002).

2.3 Tibeťané ve světě

O tibetské emigraci mluvíme až od 20. století, vyvolala jí čínská anexe tibetského území. I přesto, že Čína okupovala Tibet i dříve, záznamy o dřívější migraci nejsou známy.

Emigrace z Tibetu pak probíhala ve třech vlnách. První vlna proběhla v letech 1959 – 1960, po velkém tibetském národním povstání ve Lhase. Tehdy se do indického azylu uchýlil tibetský duchovní vůdce dalajlama, jeho odchod následovalo dalších 80 000 Tibeťanů. Druhá vlna přichází po roce 1980, po otevření hranic Tibetu obchodu a turismu. V té době se zhoršuje čínská represe. Počátek třetí vlny pak datujeme do roku 1996, pokračuje až do současnosti (Ivančíková, 2002). Tashi Norbu, ředitel přijímajícího centra pro nové uprchlíky z Tibetu¹⁴ v dokumentu Richarda Martiniho *Tibetský uprchlík*¹⁵, uvádí, že centrum eviduje 3 000 – 4 500 nových tibetských uprchlíků každý rok. Většina nových uprchlíků jsou děti, které jejich rodiče posílají do škol, dále pak mniši a mnišky či političtí aktivisté (Martini, 2004).

J. M. Hess (2009) pak ve své studii uvádí, že existuje velká kulturní propast mezi nově příchozími¹⁶ tibetskými emigranty do Indie a Tibeťany narozenými v Indii. Již etablovaní Tibeťané ve své komunitě odmítají přijmout nově imigrující Tibeťany, kteří sledují čínské filmy, zpívají čínské písně a učí se mluvit mandarínskou čínštinou (Hess, 2009).

¹⁴ Tibetan Refugee Reception Center, Dharamsala, India

¹⁵ Tibetan Refugee. Viz dokument Tibetan Refugee, režisér Richard Martini, 2004.

¹⁶ Označuje je *newcomer*, česky *nově příchozí*.

Emigrovat z Tibetu je složitější od roku 2008, kdy Číňané zpřísnili kontrolu území, zejména pak hranic Tibetu s Nepálem, kudy přes Himaláje Tibetané prchají. Přísnější opatření Číňané zavedli po protičínských demonstracích, které v roce 2008 probíhaly po celém Tibetu a Číňané je krvavě potlačovali (Tibinfo, 2008).

Přibližný počet tibetských obyvatel v exilu je 128 000¹⁷. Nejvíce emigrantů žije v okolních státech Tibetu – v Indii okolo 94 000, v Nepálu 13 500, v Bhútánu 1 300. Ve zbytku světa pak asi 19 000. Nejpočetnější diasporu Tibetánů žijících v Evropě najdeme ve Švýcarsku, kde žije zhruba 70 % tibetských uprchlíků v Evropě, dále pak ve Velké Británii, Francii a dalších zemích (Planning Commission of Central Tibetan Administration¹⁸, 2010).

2.3.1 Proces emigrace

Většina uprchlíků z Tibetu musí nejdříve přejít přes vysoké nehostinné Himaláje. Přejít může trvat až měsíc, probíhá v organizovaných skupinách s profesionálními převaděči. Ti, kteří se dostanou do Káthmándú, hlavního města Nepálu, mají nárok na identifikační průkaz vydaný UNHCR¹⁹. Držitelé této karty získávají statut uprchlíka pod ochranou UNHCR. Tato karta tibetským uprchlíkům dovoluje zdržet se v Nepálu maximálně na čtrnáct dní. Většina z nich pak míří do Indie, kde musí nově příchozí Tibetané projít časově náročným procesem k získání povolení k pobytu. Dříve dostávaly uprchlické děti, které před rokem 1979 přišly do Indie, povolení k pobytu automaticky. Mnozí lidé toho ale zneužívali, falšovali data narození nebo svůj původ a vydávali se za potomky Tibetánů, kteří přišli do Indie ještě před vydáváním povolení (United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, 2003).

Každá exilová osada v Indii má v čele hlavního úředníka, jmenovaného Tibetskou exilovou vládou, a tzv. vedoucího tábora, zvoleného hlasováním obyvatel osady. Hlavní pravomoc nad osadami má indická vláda, která řeší jakékoliv porušování práv podle svých

¹⁷ Údaj z roku 2009.

¹⁸ Plánovací výbor Ústřední tibetské správy. Dostupné z: <http://tibet.net/about-cta/tibet-in-exile/>.

¹⁹ UNHCR – The United Nation High Commissioner for Refugees, česky Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

pravidel, což CTA²⁰ respektuje, v zájmu udržení dobrých vztahů s Indií. Exilové osady jsou nezávislé jednotky, které poskytují pracovní příležitosti a zázemí komunity. Uprchlíci se však mohou rozhodnout usídlit v kterémkoliv městě v Indii nebo na jakémkoliv jiném místě. Nicméně jejich šance získat práci se výrazně snižuje, a to zejména kvůli jazykové bariéře, nízké úrovni vzdělanosti a gramotnosti. Spousta mnichů a mnišek se zapojuje do klášterního života. Kláštery se často nacházejí v blízkosti tibetských osad (United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, 2003).

V Indii, kde většina tibetských uprchlíků zůstává, si Tibetané vytvořili vlastní komunity. Tibetští uprchlíci si v Indii tvoří samostatné světy, naprosto oddělené od indického stylu života. Děti navštěvují tibetské školy, mluví tibetsky, udržují tibetské zvyky, slaví tibetské svátky. (Tibinfo, 2008).

Jinde ve světě je to jiné, nikde jinde netvoří Tibetané tak uzavřené komunity izolované od okolního světa. Bezpochyby je to dáno menším počtem jedinců nacházejících se v té které zemi. Nicméně v zemích jako je Kanada, USA nebo Švýcarsko, kde je počet imigrujících Tibetanů vyšší, tibetští imigranti komunity vytváří. Nejedná se však o izolované světy, ale spíše o propojenou síť, často udržovanou prostřednictvím elektronické komunikace či sociálních sítí s cílem pomoci si při prožívání stejného či podobného osudu (Tibinfo, 2008).

²⁰ CTA – Central Tibetan Administration, česky Ústřední tibetská vláda. Jedná se o tibetskou exilovou vládu, již vede Tändzin Gjamcho, 14. dalajlama. Sídlem CTA je indické město Dharamsala.

3 Metodologie

3.1 Výzkumná strategie

Pro výzkum života Tibetců v České republice jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Ta mi umožnila získávat větší množství informací o menším počtu jedinců, v mém případě pěti narátorech, a tím pádem proniknout do života Tibetců v České republice. Při svém výzkumu jsem operace prováděla paralelně. Na počátku jsem si stanovila sociální problém, který pro mě představoval život Tibetců v České republice. Poté následoval terénní výzkum, který zahrnoval vytváření vzorku, sběr dat, analýzu a interpretaci dat. Samotnou metodologii a techniku sběru dat jsem vytvářela v rámci vlastního výzkumu a přizpůsobovala je zkoumanému tématu.

V průběhu výzkumu jsem se postupně seznamovala se zkoumaným prostředím, tomu jsem přizpůsobovala i otázky a metody vedení rozhovorů, postupně jsem začala předvídat, na jakých místech je vhodnější se setkávat. S postupem času se mé závěry vykrystalizovaly, s každým dalším rozhovorem a jeho následnou analýzou jsem se do problematiky dostávala hlouběji. V pozdějších fázích výzkumu jsem se dostala do fáze, kde jsem mohla vyřčené názory jednotlivých narátorů porovnávat, případně položit identickou otázku více z nich, eventuálně všem. Na základě objevených pravidelností jsem tvořila předběžné závěry, které jsem pak potvrdila nebo vyvrátila.

Snažila jsem se tedy sledovat jak individuální zkušenosti, názory, prožitky narátorů, tak sdílenou zkušenost, vzorce jednání, interakci s okolím.

3.2 Výzkumný projekt, výběr vzorku

Tibetská kultura mě přitahovala již od středoškolských let. V rámci studia na Fakultě humanitních studií Karlovy univerzity bylo jednou z mých studijních povinností přeložit odborný anglický text do jazyka českého. Společně s mojí tehdejší lektorkou čínštiny, také velmi zanícené do tibetské kultury, jsme vybraly nejrůznější články o tibetské kultuře, tamních reáliích, neutěšené politické situaci, místních zvycích, fascinující kultuře, buddhismu a podobně. Překládání textů můj, již tak silný zájem, ještě prohloubilo.

Brzy na to jsem se zúčastnila promítání filmu o Jeho Svatosti dalajlamovi. Po projekci následovala debata o současné situaci v Tibetu, která se věnovala zejména problematice upalování mnichů, již tímto činem protestovali proti čínské okupaci. Debaty se zúčastnil i Gelek se svou manželkou Janou. Fascinovalo mě jejich povídání. Fascinoval mě Gelekův život a toužila jsem po tom, vědět víc. Shodou okolností jsem se brzy nato sešla s již zmíněnou lektorkou čínštiny, a když jsem jí nadšeně vyprávěla o tibetsko-českém páru, který jsem měla možnost potkat, zjistila jsem, že Jana je její bývalá spolužačka ze studií sinologie. Týden na to jsem se setkala se Gelekem a rozhodla se proniknout do tibetské komunity v České republice. Nebylo to ale tak jednoduché, protože, jak vysvětlím později, v podstatě žádná neexistuje a samotní Tibetané žijící v České republice o přítomnosti svých krajanů často ani nevědí.

Paralelně jsem spolupracovala s neziskovou organizací MOST, o.p.s.²¹. Skrze ředitelku organizace Janu Neborákovou a její sestru Ivu Neborákovou jsem dostala kontakt na Elišku, manželku Kelsanga. Rodina Norbu s organizací MOST úzce spolupracuje. S Eliškou jsem si dohodla setkání v Ostravě. Následoval typický proces techniky „sněhové koule“. Kelsang s Eliškou mi dali kontakty na další Tibetany, konkrétně pak na Pemu a Tseringovu manželku Veroniku. S těmi se mi podařilo spojit. Dále jsem pak dostala kontakt na partnerku Sonama, která mi s omluvou oznámila, že se nechtějí účastnit. Odpověď byla za oba, nicméně je možné, že se o mé žádosti Sonam vůbec dozvěděl. Bohužel se mi ho jiným způsobem kontaktovat nepodařilo. Také se zmínili o Cchome, která však již byla mimo Českou republiku. Zpět do Tibetu odcestovala již v prosinci 2013. Dále se zmínili o přítomnosti Tashiho, na něj se mi ale nepodařilo získat vůbec žádný kontakt. A poslední, koho jsem nezahrnula do výzkumu je Yangchen, kterou jsem potkala až v polovině června 2014 díky Gelekovi, kdy jsem měla výzkum téměř uzavřený a nechtěla jsem v rychlosti přidávat další informace. Usoudila jsem, že by to výpovědní hodnotě výzkumu mohlo spíše uškodit, než pomoci. Nicméně tito tři jednotlivci mohou být východiskem pro další výzkum tibetské diaspory v České republice.

Posledním narátorem, o kterém jsem se ještě nezmínila, je Dorje. Ten se svou českou manželkou Lucií pořádá v Praze kurzy tibetštiny a další kurzy, jejichž cílem je přiblížit tibetskou kulturu. Na jeden jsem zašla, tam jsem se s dalším česko-tibetským párem seznámila. Poprosila jsem Dorjeho a Lucii o spolupráci a oba souhlasili.

²¹ Obecně prospěšná společnost MOST byla založena roku 2004 a jejím posláním je podpora vzdělanosti a zlepšování životních podmínek tibetských dětí, buddhistických mnichů a mnišek, nomádů, tibetských uprchlíků i starých lidí. Zabývá se rozvojovou a humanitární pomocí v indických Himalájích a Tibetu, podporuje místní školy a řemeslné tradice. Více informací na <http://protibet.cz/o-nas/co-delame/>.

Jak je vidno z předešlého popisu, často jsem nejprve dostala kontakt na manželku či partnerku Tibetanů a první komunikace ve většině případů u Tibetanů, kteří v České republice žijí s českou partnerkou, probíhala právě skrze ně²². Přestože jsem vždy chtěla od začátku komunikovat přímo s Tibetany, této skutečnosti nešlo předcházet. Kontakty jsem měla buď e-mailové nebo telefonické, a ve většině případů pak právě na manželky či partnerky samotných Tibetanů.

Pro přehlednost uvádím základní údaje o narátorech.

Jméno	Věk	Doba pobytu v ČR	Místo pobytu v ČR	Rodinný stav
Gelek	35	6 let	Praha	Ženatý
Kelsang	38	12 let	Moravskoslezský kraj	Ženatý
Pema	31	4 roky	Praha	Svobodný
Tsering	44	5 měsíců ²³	Liberecký kraj	Ženatý
Dorje	27	8 měsíců ²⁴	Vysočina	Ženatý

Tabulka 1: Věk, doba pobytu v ČR, místo pobytu v ČR a rodinný stav narátorů.

3.2.1 Strategie výběru vzorku

Z výše uvedeného je patrné, že co se týče výběrové strategie, zvolila jsem účelový výběr. Vzorek jsem konstruovala s ohledem na výzkumný problém, hledala jsem tedy občany tibetské národnosti žijící v České republice. S ohledem na předpokládanou velikost vzorku, jsem nevymezovala žádná další kritéria, jako například podmínku, že by se musel narátor narodit na území Tibetu či mít oba rodiče tibetské národnosti. Za směrodatný jsem považovala pocit přináležitosti k tibetskému etniku. Vysvětlím proč.

Mým v pořadí druhým narátorem byl Kelsang. Před prvním setkáním jsem o něm věděla jen to, že je Tibetan žijící v České republice a že učil tibetštinu na Karlově univerzitě. Až při první schůzce jsem se dozvěděla, že se narodil v Indii a že v Tibetu nikdy nebyl. Nicméně se cítí být Tibetanem. Kelsang většinu svého života v Indii strávil v tibetské komunitě. V Indii navštěvoval tibetské školy, studoval Institut buddhistické

²² Výjimkou je Gelek, v jehož případě i přesto, že v České republice žije s manželkou Janou, jsem od počátku komunikovala sama, tedy bez Jany.

²³ Údaj k červnu 2014.

²⁴ Údaj k červnu 2014.

dialektiky v Dharamsale, s rodinou i s přáteli, které i v Indii měl z drtivé většiny tibetské, komunikoval tibetsky a hlavně sám sebe za Tibetána považuje. Kelsang byl pro mě velmi cenným zdrojem informací, a to i přesto, že v samotném Tibetu nikdy nebyl. Z těchto důvodů jsem se rozhodla nevymezovat žádná další kritéria než pocit příslušnosti k tibetskému národu.²⁵

3.2.2 Technika konstrukce vzorku

Co se týče techniky konstrukce vzorku, celý výzkum provázela technika nabalování neboli „sněhové koule“. Vzhledem k velikosti výzkumného vzorku jsem se na začátku výzkumu chtěla pokusit o vyčerpávající šetření, to se mi bohužel z výše uvedených důvodů nepodařilo.

Co se týče typu vzorku, společné pro všechny narátory byl pocit příslušnosti k tibetskému národu a mateřským jazykem všech byla tibetština. Také byli všichni nárátoři muži, to však nebylo záměrem. Naopak lišili se místem narození, počtem let strávených v Tibetu, vzděláním, věkem, důvodem příchodu do ČR, dobou pobytu v České republice, možnostmi vrátit se zpět do Tibetu, rodinným stavem, adaptací do českého prostředí atd.

Původně jsem u vzorku svých narátorů předpokládala vyšší homogenitu ve stylu života a jejich životních příbězích. S postupem času se však ukázalo, jak byl tento předpoklad mylný. Naopak mě různorodost výpovědí přivedla k dojmu, že najít společný jmenovatel pro určitou oblast života všech narátorů je velmi obtížné, v určitých oblastech zhoula nemožné. Své závěry prezentuji v další části práce.

3.3 Techniky sběru dat

Díky tomu, že narátorů jsem do svého výzkumu zařadila pět, mohla jsem si dovolit zajít v bádání do detailů. Se všemi respondenty jsem se viděla vícekrát. První tři setkání probíhala se všemi obdobně. Narátory (či jak jsem již zmínila, jejich manželky) jsem předem kontaktovala telefonicky nebo e-mailem a stručně jim vysvětlila svůj projekt, jeho záměr a cíle a poprosila je o setkání. Jiné to bylo pouze u Dorjeho, kterého jsem potkala na kurzu tibetštiny. Místo prvního setkání vždy vybrali nárátoři. Cíleně jsem nechala výběr na

²⁵ Jak je psáno výše, imaginace je velmi důležitým prvkem v kontextu transnacionální migrace.

narátorech, první setkání jsem koncipovala jako neformální schůzku, abychom se poznali. Mým záměrem bylo, abychom byli na místě, ve kterém se narátoři cítí příjemně, uvolněně. Snažila jsem se především o navázání důvěry. K nahrávání ani na jedné nedošlo.

Gelek vybral příjemnou kavárnu v blízkosti svého pracoviště. Jak se mi i při dalších schůzkách potvrdilo, místo setkání vždy vybíral poblíž místa, kde pracuje. Již třetím rokem se snaží v Praze rozběhnout podnikání v tibetských, indických a thajských masážích. V průběhu celého dne je ve střehu, čeká na zákazníky.

S Dorjem, který vyučuje tibetštinu setkání probíhala jak v Praze, tak na Vysočině. Jednou jsme se uchýlili do klidného kouta tibetské čajovny Dharmasala, jindy, vzhledem k tomu, že pocházím z Vysočiny a jeho manželka Lucie taktéž, jsme zajeli na kofolu do kavárny na Vysočině.

Za Tseringem jsem se vydala do malé vesnice v Libereckém kraji, kde žije se svou manželkou Veronikou a jejími rodiči. Provozují e-shop, takže Veronika již dopředu avizovala, že jsou časově flexibilní. Setkání probíhala v letních dnech na terase.

Velmi silné pro mě pak bylo první setkání s Kelsangem a Eliškou Norbu. Za nimi jsem se vydala do Ostravy. Eliška navrhla, že se sejdeme v hospůdce. Souhlasila jsem. Hned na prvním setkání jsem měla možnost poznat celou rodinu, a to doslova. Jak děti Kelsanga, Amálii (4) a Adama (7), tak sestru Elišky, která ten večer měla v oné hospůdce koncert se svou kapelou, tatínka Elišky i s jeho dvěma dětmi z druhého manželství. Kelsang se měl původně vrátit domů s dětmi, díky mé návštěvě se však v Ostravě pozdržel déle, než měl původně v plánu. Všichni jsme tedy zůstali až do pozdních hodin. Jak sám několikrát zmínil, na rozdíl od Elišky do hospody často nechodí. Říká, že nemá s kým. Zmínil, že v době, když učil v Praze, to bylo jiné. Eliška je ale obklopena přáteli a kolegy z práce. Pobyt v Ostravě jsem si o jeden den prodloužila, měla jsem tedy možnost být na chvíli součástí této neobvyklé rodiny.

Pema se chtěl sejít hned druhý den po tom, co jsem ho kontaktovala. Několikrát zmínil, že má čas kdykoli, že přijede kamkoli a že mě moc rád pozná a výzkumu se velmi rád zúčastní. Jeho přehnaná ochota mě překvapovala. Později jsem poznala, že je v Praze osamělý, a oceňuje kontakt s kýmkoli, kdo ho vytrhne z jeho samoty. Pro setkání vždy vybral nějakou stylovou pražskou kavárnu.

Při prvním setkání mi většinou narátoři stručně nastínili svůj životní příběh, také jsem jim sama detailněji představila svůj projekt. Záměrně jsem se však vyhýbala tomu, abych jim dopředu sdělovala konkrétní otázky, které mě zajímaly. Snažila jsem se co nejvíce omezit možnost, aby mi narátoři sdělovali to, co bych podle nich chtěla slyšet.

Při druhém setkání jsem narátory požádala o detailnější převyprávění jejich životního příběhu, do vypravování jsem zasahovala minimálně. Snažila jsem se podchytit, čemu oni sami přikládají důraz, co je pro ně v životě důležité – jaké životní etapy, jaké zážitky, jací lidé, jaká místa a podobně. Rozhovor jsem zpracovala a na základě poznatků jsem připravila další, detailnější otázky, abych se dostala k tomu, čemu se můj výzkum zejména věnuje. Znovu bych ale ráda zdůraznila, že každý Tibetan byl velmi specifický případ a délka rozhovorů i četnost setkání byly přizpůsobeny zejména časovým možnostem a ochotě samotných Tibetanů. Pro upřesnění uvedu dva příklady. S Pemou, který žije v Praze a není zaneprázdňený, bylo snazší domluvit setkání. To bylo navíc podníceno obrovským zájmem z jeho strany. S Kelsangem, který žije u Ostravy, jsem se nevidala tak často, zato byla setkání delší a řekněme opravdovější, protože probíhala doma.

Po tom, co jsem s každým narátorem měla hotové alespoň tři rozhovory, jsem se s nimi i tak setkávala, a to za méně formálních okolností. Tak jsem získávala další cenné informace z neformálních rozhovorů. Setkávali jsme se na protibetsky zaměřovaných aktivistických akcích, v tibetské čajovně, na festivalech, veřejných debatách nebo jen při rozhovoru nad šálkem čaje.

Společně se Gelekem a Pemou jsem například navštívila autorské čtení Tenzina Tsundue, tibetského spisovatele, básníka a aktivistu či debatu o přístupu České republiky k otázce Tibet vs. Čína. Každé setkání s každým z nich mi tibetskou kulturu a jejich život v České republice přiblížilo detailněji, můj vhled do tibetské diaspory to znatelně prohloubilo.

Během těchto neformálních schůzek jsem si samozřejmě poznámky nedělala, často až po příchodu domů či při cestě domů. Několik velmi cenných materiálů vzniklo při cestě metrem, v autobuse nebo v tramvaji. Opakované setkávání s narátory považuji za velmi přínosné. Umožnilo mi vhled do jejich mentality, odhalilo mi jejich každodenní radosti či strasti, se kterými se v České republice potýkají. Samozřejmě stejně tak cenný materiál pochází z rozhovorů. S každým dalším rozhovorem s narátorem se jeho vyprávění upřesňovalo, důvěra se prohlubovala a mně se odkrývaly až neskutečné životní příběhy.

Celý výzkum provázelo zúčastněné pozorování. Jak jsem již zmínila, mohla jsem být na chvíli součástí jejich životů. Strávila jsem spoustu času v jejich domovech, navštívila jejich pracoviště, poznala jejich české přátele či rodiny jejich manželek.

Výhodou pozorování bylo, že jsem mohla získat nezprostředkovaná data, mohla jsem díky němu ověřit výpovědi narátorů. Pozorování naopak neumožňuje zkoumání myšlení lidí, v mém výzkumu bylo doplňkem pro rozhovory s narátory.

Má identita nebyla v průběhu celého výzkumu skrytá, narátoři od začátku věděli o mém projektu. Nutno ale přiznat, že když před nimi neleželo nahrávací zařízení, možná má role výzkumníka nebyla tak očividná a narátoři byli otevřenější, sdílnější, uvolněnější.

Výzkum probíhal třináct měsíců, v období květen 2013 – červen 2014, intenzivnější byl v roce 2014. Tibeťané si na mě zvykli, ocenili můj zájem a s postupem času mě sami zvali na různé akce, debatní večery, festivaly spojené s jejich zemí či k sobě domů. Postupně jsem pronikala do života Tibeťanů v České republice. V průběhu bádání jsem měla možnost nahlédnout do jejich každodenního života a sledovat, jak se mění, případně nemění věci, které řeší, problémy, které přicházejí a odcházejí, na co kladou důraz, jak se jejich život vyvíjí. Po celou dobu všichni narátoři věděli, že na výzkumu pracuji.

Vycházela jsem primárně z vyprávění narátorů a z formálních rozhovorů. Právě ty mi pomohly podkrýt hodnoty, názory, hlubší významy, motivace, prožívání české reality, vztahu k rodině, rodné zemi a podobně. Doplnujícím zdrojem pak pro mě byly informace a poznatky, které jsem získala v průběhu výše zmíněných neformálních rozhovorů, přátelských setkání a zúčastněným pozorováním. Mohu říci, že jsem měla možnost velmi intenzivně poznat „tibetskou komunitu“ v České republice a spoustu zajímavých lidí s ní spojenou.

3.3.1 Jazyk rozhovorů

Vedené rozhovory byly vskutku multilinguální. I to poukazuje na rozmanitost jednotlivých Tibeťanů. Výchozím jazykem byl jazyk anglický, všechny rozhovory byly primárně vedeny v angličtině. Ale například u rozhovoru s Tseringem, který má problémy s vyjadřováním se v angličtině, asistovala jeho žena Veronika, která hovoří plynule tibetsky. Tsering tedy vyprávěl tibetsky a Veronika překládala do češtiny. Občas se Tsering vložil s nějakou krátkou anglickou poznámkou. V tomto případě bylo výhodou, že Tsering mohl plynule vyprávět a nemusel bojovat s nesnázemi jazyka, ve kterém není příliš zdatný. Za nevýhodu můžeme považovat to, že se vždy v překladu určité informace ztratí a i délka rozhovorů se prodlouží. Musela jsem tomu tedy přizpůsobit plány rozhovorů a jednotlivých témat, která jsem měla v záměru při rozhovoru probrat.

Nicméně, na tomto místě si dovoluji podotknout, že jsem přesvědčena o tom, že se nevytratila výpovědní hodnota a u manželského páru Tsering – Veronika jsem ani na chvíli neměla pocit, že by se jeho vyprávění měnilo v závislosti na přítomnosti Veroniky.

Vyprávění bylo velmi hluboké, upřímné, niterní. Naopak mě zaujalo, že přestože spolu žijí již několik let, Veronika o jeho dětství, rodinné historii ani životě v Tibetu, příliš nevěděla, i pro ni bylo vyprávění nové a zdálo se mi, že si to užívala. Tím pádem opravdu nebylo vyprávění Tseringa ovlivněno žádnými Veroničinými předsudky. Tuto skutečnost přisuzuji tomu, že jsou oba velmi duchovně založeni. Jejich propojení je tedy spíše skrze buddhistickou filosofii, zřejmě neměli potřebu vyprávět si o minulosti, rodinné historii apod.

S Gelekem, Pemou, Kelsangem i Dorjem byly rozhovory vedeny v angličtině. Většinou jsme byli sami, u některých rozhovorů byly přítomny manželky narátorů. Zde bych ráda podotkla, že na rozdíl od páru Tsering – Veronika se vyprávění v přítomnosti manželky občas měnilo.

Co se týče Kelsanga, i s ním jsem rozhovory vedla v angličtině, nicméně občas se objevuje i čeština. A to z důvodu toho, že při určitých rozhovorech byla přítomna Eliška, která přeskakovala z angličtiny do češtiny, přestože s Kelsangem komunikují v angličtině. Jakoby ho skokem do češtiny z rozhovoru úplně vyloučila.

S Gelekem a Pemou jsem byla vždy sama a rozhovory probíhaly výhradně v angličtině.

3.4 Analýza dat

U kvalitativního výzkumu analýza dat prostupuje celý výzkumný projekt. Postupně jsem tedy analyzovala své terénní poznámky i rozhovory.

Podařilo se mi shromáždit velké množství dat, využila jsem tedy otevřeného tematického kódování. Tím se mi vykrystalizovalo několik tematických okruhů. Vybrala jsem několik pro mou práci ústředních, které dále v práci rozebírám.

V celém výzkumu se jednalo zejména o analýzu rozhovorů a pozorování. Využila jsem i vizuálního materiálu.

3.4.1 Poznámka k přepisu cizích výrazů

Téma výzkumu přináší nutnost pracovat s tibetským pravopisem, což občas činí nemalé potíže se správným přepisem.

Na rozdíl od hovorové tibetštiny je její psaná forma kodifikovaná již v období vlády krále Songcän Gampa v 7. století a po staletí se v podstatě neměnila. A tak dnes existuje poměrně velký rozdíl mezi tím, jak se tibetština zapisuje a jak se vyslovuje. V literatuře se tibetština přepisuje do latinky dvěma způsoby, tzv. transliterací, která zachycuje přesný přepis všech grafémů (písmen a diakritických znamének) a tzv. transkripcí, která zachycuje přibližný přepis výslovnosti (Sklenka, 2000²⁶).

V průběhu výzkumu jsem pracovala s různými druhy transkripce. Čerpala jsem jak z anglicky psané odborné literatury, tak s prameny v jazyce českém. Transkripce se tedy lišily. Pro lepší srozumitelnost, přehlednost a jednodušší jsem v práci sjednotila transkripci tibetských výrazů podle pravidel, která pro Českou republiku zavedl Josef Kolmaš²⁷.

3.4.2 Poznámka k citaci anglických textů a k překladu rozhovorů

V případě citací z anglických textů, není-li vysloveně uveden zdroj překladu, se jedná o můj vlastní překlad. V takovém případě uvádím i původní znění citované pasáže.

Překlad rozhovorů s narátory jsem taktéž vypracovala sama. Pokud narátory cituji, uvádím i anglickou, tedy původní verzi citace.

3.5 Kvalita výzkumu

Na tomto místě bych ráda zmínila možné zkreslení podávaných informací samotnými narátory. Pokud to bylo možné a jejich nevědomé zkreslení či nepřesné informace jsem odhalila, na nepřesnosti upozorňuji a uvádím správné informace.

Tibeťané mají jiné vnímání času, čas a přesná data pro ně nejsou až tak důležité. Pokud tedy při otázce na časové ukotvení určité události jednou zmíní rok 1999, jindy 2000, považují to za stejnou informaci, není to pro ně žádný rozdíl. Stejně tak vzpomenout si na jakákoli jiná čísla je pro ně občas obtížné, protože na roky a data svůj život neměří. To

²⁶ Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=235>.

²⁷ Josef Kolmaš, „O přepisu (transliteraci) a výslovnosti (transkripci) tibetských slov“, in: ŽAGABPA, Cipön Wangčug Dedän. *Dějiny Tibetu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2000, str. 388–390.

přesně popisuje i Tenzin Tsundue ve své knize *Kora: příběhy a básně*²⁸: „*Kdo by měl čas zaznamenávat narození dítěte, když všichni byli unavení a hladoví?*“²⁹(Tsundue, 2002) I Kelsang má ve třech různých identifikačních dokladech tři různá data narození a rodný list, který potřeboval pro komunikaci s českými úřady, mu byl vydán až nedávno. Na rodném listě nejednoho překvapí i jeho současná fotografie. Indické úřady se nezaobírají ani správností jména, tudíž Kelsangovy doklady z Indie nesly i chyby v jeho jméně. Byl však rád, že má alespoň nějaké. Je tedy nutné vzít v potaz, že informace ohledně dat, času, roků a dalších číselných výrazů mohou být od Tibetanů lehce zavádějící.

Výpovědi narátorů mohla ovlivnit i občasná přítomnost manželek, a to zejména u neformálních rozhovorů, u kterých byly často přítomny. To bylo znatelné zejména u Dorjeho a Kelsanga. V případě Dorjeho bylo patrné, jak v přítomnosti Lucie v průběhu vyprávění zdánlivě nenápadně „pokukuje“ po Lucii a sleduje její tvář, jakoby si chtěl potvrdit, zda souhlasně pokyvuje nebo je její tvář zmrazená nesouhlasem. I Kelsangův přístup k vyprávění se v přítomnosti Elišky změnil. O samotě nostalgicky vyprávěl o své zemi, v přítomnosti nechal vedení rozhovoru spíše na ni a po většinu času souhlasně přikyvoval nebo s lehkým úsměvem na tváři zjevně vzpomínal na časy dávno minulé.

Nepochybně je nutné zohlednit subjektivitu, možné zkreslení výzkumníkem – má interpretace je jistě ovlivněna mým věkem, mým zájmem o tibetskou kulturu, mojí českou národností a podobně.

K výzkumu se snažím přistupovat zodpovědně, s distancí k narátorům, pozorovanému a popisovanému prostředí. Uvědomuji si svoji roli výzkumníka a v rámci celého výzkumu se snažím o maximální sebereflexi, věcnost a nestrannost.

3.6 Etické a politické otázky výzkumu

Všem narátorům jsem nabídla anonymitu a všichni ji přijali. Ve výzkumu jsem tedy změnila jména jak samotných narátorů, tak jejich partnerek, v případě Kelsanga i dětí. Dále jsem upravila údaje o jejich věku, uvádím pouze přibližný věk. Ani informace, které by po mém uvážení mohly vést k identifikaci osob, jsem v práci nepoužila. Mám na mysli například názvy vesnic, ve kterých Tibetané žijí, názvy firem, pro které pracují a podobně. Jsem přesvědčena, že pozměněná jména nebo vynechané informace nenaruší kvalitu

²⁸ *Kora: stories and poems*

²⁹ „*Who had time to record a child's birth when everyone was tired and hungry?*“

výzkumu a věrohodnost dat. Narátory jsem také dopředu upozornila, že vzhledem k jejich jedinečnosti (pouze devět Tibetánů žijících na území České republiky) může být anonymita relativní. I přesto všichni souhlasili s účastí ve výzkumu a souhlas mi písemně potvrdili.

S postupem času se důvěra prohlubovala. Narátoři mi sdělovali velmi citlivé informace a také jsme se v rozhovorech často dostali mimo rámec mé práce, nehledě na obrovské množství sesbíraných dat, proto jsem se rozhodla rozhovory nepřepisovat a nepřikládám je ke své práci.

4 Tibetáné v České republice

4.1 Tibetáné v České republice – obecné informace

O Tibetánech žijících v České republice neexistují žádné statistiky, ani odborná literatura, vycházím tedy čistě ze svých vlastních poznatků.

V době, kdy jsem vypracovávala svoji bakalářskou práci, tedy od dubna roku 2013 do června roku 2014, v České republice střídavě žilo devět Tibetánů. Na začátku výzkumu pouze sedm, s postupem roku se přistěhoval Tsering a ke konci mého výzkumu, v květnu 2014 ještě Yangchen. V prosinci roku 2013 však Českou republiku opustila Cchome³⁰, vrátila se zpět do Tibetu. Situace v červnu 2014 je tedy osm Tibetánů žijících na území České republiky. Celkově mluvíme o sedmi mužích a jedné ženě, právě čerstvě příchozí Yangchen. Dále rozebírám pouze situaci v červnu 2014.

Co se týče místa pobytu, pět Tibetánů žije v Praze, a to Pema, Tashi, Gelek, Sonam a nově příchozí Yangchen. Dále poblíž Ostravy žije Kelsang, na severu Čech poblíž České Lípy Tsering a na Vysočině Dorje.

Čtyři Tibetáné mají české manželky, tři česko-tibetské páry byly oddány v České republice, jeden tibetsko-český pár přímo na území Tibetu. Sonam je již rozvedený, jeho bývalá manželka je také Češka a spolu mají jedno dítě. Sonam ale již několik let žije se svou českou přítelkyní. Pema a Tashi žijí v Praze sami. A Yangchen do České republiky také přicestovala sama.

³⁰ Cchome byla první Tibetankou žijící na území České republiky.

Liší se i původ Tibetanů žijících v České republice. Šest z nich pochází přímo z Tibetu. Narodili se tam, strávili v Tibetu dětství, případně dospívání. Dva Tibetané se ale narodili v Indii, jsou potomky první vlny emigrujících Tibetanů v roce 1959.

Rozdílná je i doba strávená v České republice, která se pohybuje od několika let až jednomu měsíci.

Každý Tibetan žijící v České republice se vyznačuje naprosto odlišným životním příběhem a i v České republice žijí odlišné, oddělené životy.

V České republice neexistuje tibetská komunita, která by se vyznačovala určitými specifickými rysy, spíše se jedná o jednotlivce, které spojuje pocit přináležetosti k tibetskému etniku a tibetština jakožto mateřský jazyk, ale nic víc.

Ještě něco málo z historie Tibetanů v České republice. Prvním Tibetanem v České republice byl Tenzin Dhargye, který přijal pozvání od Karlovy Univerzity a v letech 1999 – 2002 zde vyučoval tibetštinu. Do České republiky přijel z Dharamsaly, kde působil na Institutu buddhistické dialektiky³¹. Nyní žije ve Spojených státech amerických.

Tenzina Dhargyeho nahradil v roce 2002 Kelsang, který v České republice žije dodnes a je jedním z účastníků výzkumu. Na Karlově univerzitě působil tři roky. Svoji stáž musel ukončit v roce 2005³².

Za „starousedlíky“ jsou mezi Tibetany považováni Sonam, Tashi a Kelsang, kteří v České republice žijí již více než 10 let, za relativně nové imigranty pak Gelek (6 let v ČR) a Pema (4 roky v ČR) a mezi úplně nováčky pak patří Dorje, Tsering a Yangchen – ti v České republice pobývají méně než jeden rok.

Po roce výzkumu mohu říci, že existuje minimum věcí, které by se daly generalizovat na všechny Tibetany žijící v České republice. Ať už se to týká důvodu příchodu, okolností příjezdu do České republiky, místa bydliště, práce, stylu života, přijetí ze strany rodiny partnerek, účasti na protibetských akcích, adaptace do českého prostředí, vnímání a prožívání jejich současného života.

4.2 Jednotlivé příběhy

Nyní bych ráda představila narátory, se kterými jsem v průběhu výzkumu spolupracovala. Vzhledem k množství informací jsem vybrala jen to, co považuji za

³¹ Institute of Buddhist Dialectics, Dharamsala.

³² Momentálně v Ústavu jižní a centrální Asie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy působí Nepálec Geše Nyima Özer.

podstatné, důležité nebo specifické. Snažím se nastínit zejména prostředí, ze kterého pocházejí, jejich domov v Tibetu, rodinné prostředí, vzdělání a přechod z Tibetu do exilu. Často jsem se v průběhu vyprávění setkala i s popisem života ve vesnici, vysvětlování, jak to v té a které rodině funguje. I to považuji za relevantní pro výzkum, a proto takové informace přikládám. Jedním z cílů výzkumu je přiblížit tibetský styl života a tamní realie českému prostředí, českému čtenáři. Z jednotlivých vyprávění, opravdových příběhů se můžeme dovědět hodně. Vyprávění je autentické.

Každý lidský život je jedinečný. To stejné platí i o životních příbězích, které v následujících řádcích převyprávím. Je samozřejmé, že se každý rozhovor ubíral jiným směrem. Snažím se zachovat to, čemu přikládají důraz, co pokládají za důležité, či o čem se rozhovořili podrobněji. Zmiňuji témata, ke kterým se rádi vraceli. Nicméně s ohledem k tomu, že obsah práce je limitovaný, snažím se každý příběh držet v určitých mantinelech. Ve všech příbězích jsem se také snažila zachovat časovou návaznost.

Vzhledem k rozlehlosti Tibetu se prožívání života v Tibetu může v jednotlivých případech lišit. Každý také realitu vnímá jinak a faktorů, které úhel pohledu mohou ovlivnit, je nespočet. Mezi hlavní patří oblast Tibetu, ze které narátor pochází, dětství prožité na vesnici či ve městě, rodinné zázemí, blízkost čínských hranic, věk odchodu z Tibetu, osobnost člověka a podobně.

4.2.1 GELEK

Gelek se narodil v malé vesnici v oblasti Amdo. Gelekovu rodinu můžeme označit jako *seminomádskou*. Její hlavní obživou je pastevectví. Chovají stáda jaků a ovcí a podle toho se odvíjí i popis běžného dne, jaký Gelek prožíval v Tibetu. Život ve vesnici, ze které Gelek pochází, se dělí na letní a zimní období.³³ Léto trávil Gelek se svou rodinou v horách. V domě ve vesnici většinou zůstávala matka nebo babička, aby se postarala o dům, ale ostatní členové rodiny, včetně otce, dědečka, sourozenců a matky nebo babičky (mohou se i v průběhu léta prostřídat), zůstávali po celé léto ve vrcholcích hor a pásli svá stáda. Přestože je vesnice vzdálená pouze 3 – 5 kilometrů, domů se vraceli jen výjimečně. V horách pak přespávají v dřevěných domcích, případně ve velkých stanech. Vesnici na léto opouští všechny rodiny a vzájemně si v horách pomáhají. Zmiňuje například, že se někdy s rodinou vrátili na pár dní domů do vesnice a o jejich stáda jaků a ovcí se v horách

³³ Letní období trvá asi od dubna do srpna, zimní naopak od srpna do dubna.

postaraly ostatní rodiny. Vzájemná podpora je samozřejmostí. Poté, co stáda jaků a ovcí spasou trávu, je třeba se posunout zase o kus dál. Takový přesun probíhá asi po třech měsících. V horách pak žena (matka nebo babička) vyrábí z mléka máslo. Ve vesnici má však Gelekova rodina dům, ve kterém zůstává přes zimu. Zimní období je mnohem klidnější. Vzhledem k chladnému počasí rodina zůstává doma, nepracuje. Tím je vysvětlen pojem *seminómád*.

Gelek vyrůstal v jedné domácnosti se svou matkou, otcem, babičkou, dědečkem a třemi bratry. Vícegenerační soužití je pro tibetskou kulturu typické. Jeden z jeho bratrů již také nežije s rodiči, přestěhoval se do malého městečka poblíž jeho rodné vesnice, vzdálené asi sedm kilometrů. Jak Gelek podotýká, více než dva bratři nemohou zůstat v jedné domácnosti, proto bylo pro jeho bratra v podstatě nevyhnutelné opustit svůj rodný dům a založit rodinu jinde. Další dva bratři zůstali doma s rodiči. Většinou v rodném domě zůstává nejstarší bratr se svou ženou, není to ale pravidlem. Pokud má rodina pouze dcery, přizvou manžela nejstarší z nich, aby se staral o hospodářství. Pokud je v rodině více bratrů, je pravidlem, že je jeden z nich poslán do kláštera, kde se stává mnichem. Zpravidla se nejstarší ujímá rodinného hospodářství a jeden z mladších bratrů je poslán do kláštera.

A to je právě případ Geleka, kterému byl vybrán mnišský život. Nicméně jak podotýká, on je výjimkou. Přestože je Gelek nejstarším synem v rodině, právě jemu byl určen život mnicha, protože onemocněl. Do kláštera ho rodina poslala, když mu bylo devět let. Věk, ve kterém přichází malí Tibeťané do kláštera, se různí. Nejčastěji je to mezi sedmi a jedenácti lety. Existují ale i výjimky, kdy přichází mladší, nebo naopak starší chlapci. Občas může rodina do kláštera poslat i dva své syny, případně více, není to ale úplně obvyklé. Rodiče platí svému dítěti pouze jídlo. O vše ostatní se stará klášter, často prostřednictvím různých darů a dotací.

Klášter, ve kterém Gelek žil, byl od jeho domova vzdálen asi dvacet kilometrů. Domů jezdil dvakrát ročně. Na podzim na měsíc a půl, v zimě pak na deset dní. Když byl malý, jezdil domů na koni. Později pak byli mniši rozváženi do svých domovů autem. V klášterní škole se učil matematice, tibetštině a buddhistické filosofii.

V klášteře mnichové zůstávají po celý život. V dětství a dospívání bydlí přímo v klášteře, od 25 let, kdy je většinou dokončeno jejich vzdělání, pak žijí v malých domcích okolo kláštera. Klášter mohl být Gelekovým domovem po zbytek jeho života. Osud ho ale zavál jinam.

Již v době dospívání Gelek přemýšlel o emigraci. Jako hlavní důvody pro odchod z rodné země uvádí touhu po svobodě a vzdělání. K odchodu ho inspirovali zejména jeho

učitelé ve škole. Vzpomíná na to, že mamince řekl, že by chtěl odejít za svobodu a lepším vzděláním. Maminka ho ani nepodpořila, ani mu to nezakázala. Gelek její reakci interpretuje tím, že bylo samozřejmé, že se jí bude stýskat, zároveň však popisuje představu většiny Tibetanů, že v exilu jim bude lépe. Gelekovu případnému odchodu do Indie předcházela pouze jeden krátký rozhovor, dále se v rodinném prostředí jeho útěk za hranice Tibetu neřešil.

Když bylo Gelekovi patnáct let, pokusil se o svůj první útěk. Uprchl z kláštera s dalšími dvěma mnichy stejného věku. Ale kvůli nedostatku peněz se po deseti dnech museli vrátit zpátky. Gelek se ale nevzdal, šetřil peníze a další rok se o útěk pokusil znovu. Tentokrát se mu to už podařilo.

Spolu s jedním kamarádem utekli do Lhasy, kde pomocí přátel našli převaděče přes Himaláje. A cesta do vysněné Indie mohla začít. Celá skupina čítala 28 emigrantů. Vzpomíná, jak přes den odpočívali, schovávali se před čínským vojskem a v noci přecházeli. Přestože je přechod velmi náročný, výška dosahuje až 6000 m. n. m., všichni Himaláje úspěšně překonali. S přemýšlivým výrazem dodává: „*Měli jsme štěstí.*“³⁴ A dodává, že po roce 2008 je přechod přes Himaláje náročnější a ne vždy jsou pokusy úspěšné.

Po třiceti dnech strávených ve vrcholcích Himalájského pohoří, se skupina dostala na území Nepálu. Dalších osm dní jim pak trvalo, než se dostali do hlavního města Nepálu, Káthmándú. Tam je ale zatkla nepálská policie. Nepálci tibetské uprchlíky prodali tibetskému uprchlickému centru³⁵ v Káthmándú. Gelek opět podotýká, že měli štěstí, nepálská policie je totiž mohla prodat Číňanům. Jaké by takové jednání nepálské policie mohlo mít důsledky, vyjadřuje hlubokým povzdechem, skloněním očí a dlouhou odmlkou. V Káthmándú strávil Gelek další měsíc a následně ho z uprchlického centra poslali do Indie, do města Dharamsala. Gelekovy oči se při vzpomínce na Dharamsalu rozzářily. Gelek byl umístěn do místního kláštera, kde mohl pokračovat ve svých studiích a poznamenává: „*To bylo opravdu moc hezké místo.*“³⁶ Po pěti letech se Gelek rozhodl z kláštera odejít. Ukončil svá studia buddhistické filosofie a rozhodl se studovat angličtinu.

Právě v této době naprostou náhodou v Dharamsale potkal českého muzikanta. Příjemně si popovídali, a když český hudebník zjistil, jaká je Gelekova situace, rozhodl se ho finančně podporovat. A tady se začal psát Gelekův český příběh.

³⁴ „*We were lucky.*“

³⁵ Tibetan Refugee Reception Center

³⁶ „*That was really very nice place.*“

Gelekova *česká rodina*, jak mluví o svém patronovi a jeho manželce, ho pozvala do České republiky. Krátce po příjezdu do České republiky se pak seznámil s Kelsangem, který v té době vyučoval tibetštinu na Karlově univerzitě. Jednoho dne ho Kelsang pozval, ať se přijde na výuku podívat, a Gelek souhlasil. Jednou ze studentek byla i Jana, Gelekova nynější manželka. Gelekovi se opět rozšíří zorničky, když vzpomíná na společné začátky se svou nynější ženou. Nebylo to ale tak jednoduché. Gelek se musel vrátit zpátky do Indie, v České republice byl jen na dvouměsíční návštěvě své *české rodiny*. I Jana odjela z České republiky, a to na studia do Číny. Po celé dva roky pak udržovali kontakt prostřednictvím e-mailů. V této době, vzhledem k tomu, že Jana studovala v Číně, navštívila Gelekovu rodinu v Tibetu. O celé situaci mluví s takovou lehkostí a jednoduchostí, jako by se nic atypického nestalo. „*Jednou mi Jana řekla, že by se chtěla podívat do Tibetu, tak jsem jí řekl: To bys měla navštívit moji rodinu.*“³⁷

Předtím, než se Gelek rozhodl natrvalo zůstat v České republice, tu byl šestkrát. A to v průběhu pouhých tří let. Gelekova *česká rodina* byla vskutku velkorysá, vždy mu cestu do Česka zafinancovala. Z Gelekova vyprávění je stále cítit vděk a úcta, když mluví o českém manželském páru, který Geleka podporoval. Jeden život tedy žil Gelek v České republice, druhý v Indii. V době, kdy byl Gelek v Dharamsale, studoval angličtinu a pracoval na své knize o tibetských lamech, kterou sice tehdy dokončil, ale nevydal.

Po třech letech strávených napůl v České republice a napůl v Indii se Gelek v roce 2008 rozhodl natrvalo usadit v České republice. Důvodem jeho rozhodnutí byla Jana. Brzy na to následovala svatba a pro Geleka se otevřela další kapitola jeho života – začal si budovat svůj domov v Česku.

Dnes žije Gelek v Praze a již třetím rokem se snaží v Praze rozběhnout podnikání v tibetských, thajských a indických masážích. To je momentálně jeho hlavní každodenní činností. Zajišťovat, aby se byznys uchytil a on se mohl věnovat i jiným aktivitám než pracovním povinnostem. Otázkou však zůstává, kde je bod, který si vytyčil a jestli ho už třeba nepředstihl. Z jeho perspektivy ne, sám říká, že musí pracovat, až se jeho podnikání uchytil, bude si moci odpočinout, třeba s Janou zajet někam na dovolenou. V jeho očích je to ale spíše daleká budoucnost. Jak moc je tato představa založená na realitě, je těžké říci.

Gelek ve svém vyprávění potvrzuje, že hlavním motivem emigrace Tibetanů jsou politické důvody, tedy čínská okupace a touha po lepším vzdělání, ke kterému se dostat v Tibetu, je téměř nemožné. Jeho motivy byly přesně takové. Byla to zejména svoboda.

³⁷ „*Once Jana told me that she would like to visit Tibet so I told her: You should visit my family then.*“

Nechtěl žít v nesvobodné zemi. Právě svobodu, kvalitní vzdělání a lepší životní úroveň oceňuje na životě v České republice. Na druhou stranu mu vadí uspěchanost a česká byrokracie. Říká, že mu Tibet moc chybí, ale že je mu tu dobře.

Jeden z našich rozhovorů Gelek ukončuje slovy. „*Nikdy jsem svého odchodu z Tibetu nelitoval.*“³⁸

4.2.2 KELSANG

Kelsang svůj příběh začíná vyprávěním o svém otci, který v roce 1959 utekl z Tibetu do Indie. Byl součástí první vlny tibetské migrace, která následovala po emigraci dalajlamy. Kelsangův otec pocházel z poměrně majetné rodiny, právě s takovými měli Číňané největší problém. Po vpádu do Tibetu jim zabavovali majetek, znemožňovali užívat vlastních pozemků, nepřizpůsobivé z nich uvěžňovali, mučili a podobně znepříjemňovali jejich životy. Otec Kelsanga pochází z oblasti Amdo. Stal se mnichem a spolu s dalšími mnichy z kláštera, ve kterém žil, se rozhodl pro útěk. Trvalo jim šest měsíců, než se dostali do Nepálu. Do Indie v podobný čas, jen v jiné skupině, emigroval i Kelsangův dědeček, babička, sourozenci i strýc. Kelsangův strýc se stal jedním z deseti členů tibetského exilového parlamentu a Kelsangův otec pro tibetskou exilovou vládu několik let vařil.

Kelsangova matka se narodila v Indii, její tatínek byl Bhútánec, maminka Sikkimka³⁹. Pro lepší představivost teritoriální blízkosti oblasti Sikkim, Bhútánu, Dárdžilingu a Tibetu, připojuji mapu.

³⁸ „*I have never regret that I left from Tibet.*“

³⁹ Sikkim – malý svazový stát na severu Indie v Himalájích, patří pod Indii. Jejich kultura je velmi spřízněná s tibetskou, dále pak nepálskou (hodně Nepálců žije v oblasti Sikkimu). Do roku 1973 v podstatě nezávislé království pod ochranou Indie, v roce 1975 se pak Sikkim stává svazovým státem Indie.

Obrázek 3: Sikkim, Dárdžiling (Darjeeling), Bhútán (Bhutan), Nepál, Čína. Dostupné z <http://deshpandetours.com/india/nepal-darjeeling.php>

Jak Kelsang popisuje, jeho otec se na první pohled do mladé Sikkimky zamiloval. Nedlouho poté se konala svatba a tibetsko-sikkimský pár se usadil v indickém Dárdžilingu. Dodnes v Dárdžilingu žijí, provozují tam malou restauraci pro místní. O své rodině mluví Kelsang hodně, rodinnou historii zná velmi detailně a vyprávění si zjevně užívá. I když je jeho vyprávění o rodinné historii velmi zajímavé, není hlavní náplní práce, a proto přistupme k životu Kelsanga.

Kelsang se narodil v roce v Dárdžilingu⁴⁰ v Indii. Má jednoho bratra a dvě sestry, Kelsang je nejstarší ze všech sourozenců. Do šestnácti let navštěvoval tibetskou klášterní školu ve městě Déhrádún⁴¹, poté začal studovat Institut buddhistické dialektiky v Dharamsale⁴², kde čtrnáct let studoval buddhistickou filosofii. Svá studia ukončil

⁴⁰ Na rozdíl od jiných měst v Indii, zmiňme například Dharamsalu či města v jižní Indii, v Dárdžilingu neexistuje silná tibetská komunita. Město se nachází v Himalájích, nedaleko hranic s Nepálem, je tu tedy silná nepálská menšina. I Kelsang, který tu vyrůstal, mluví plyně nepálsky, a protože dětství neprožil v uzavřené tibetské komunitě jako velká většina dalších Tibetanů žijících v Indii, mluví i plynulou hindštinou. Nutno však dodat, že svá studia strávil pouze mezi Tibeťany, a to od svých sedmi let. Studijní léta tvoří převážnou část jeho života v Indii, před příchodem do České republiky.

⁴¹ Déhrádún leží v severní části Indie, je tu početná tibetská komunita.

⁴² Institute of Buddhist Dialectics, Dharamsala.

získáním titulu „*velký mistr filosofie*“⁴³. V době, kdy dokončoval své studium a pracoval na své závěrečné práci, dostal od svého kamaráda z buddhistického institutu, Tenzina⁴⁴, nabídku jít učit tibetštinu do České republiky na Karlovu univerzitu. Nabídku přijal a na Karlově univerzitě působil v letech 2002 – 2005.

Svůj pobyt v Evropě od začátku považoval za dočasný, považoval to za zkušenost. Bylo pro něj samozřejmostí, že se vrátí zpět do Indie. To by se ale na scéně nemohla objevit energická studentka indologie.

Elišku, mladou, živou slečnu z Ostravy, Kelsang poprvé potkal na přednášce bývalé tibetské politické vězeňkyně. Tam si na sebe vyměnili kontakty a následně se začali vídat, stali se z nich přátelé. Následující rok také začala Eliška navštěvovat Kelsangovy hodiny tibetštiny. Jejich přátelství postupně přerůstalo ve vztah a tibetsko-český pár spolu brzy začal bydlet v Kelsangově pokoji na koleji Kajetánka. Shodují se na tom, že Kelsang rád vaří, ale nejlíbečlivěji sám, a tak potřeboval „partáka“.

Kelsangovo působení na Karlově univerzitě, které bylo financováno grantem, se po třech letech blížilo ke konci, a Kelsang s Eliškou se rozhodli odjet do Indie. Eliška tam chtěla rok učit angličtinu a jejich plány byly: „*Uvidíme.*“⁴⁵ Po krátké době však Eliška zjistila, že je těhotná. Zpočátku bylo vše v pořádku a oba si pohrávali s myšlenkou, že by zůstali v Indii, nicméně Eliška se nakonec rozhodla pro návrat do České republiky. Hlavním důvodem bylo, že Eliška nepovažovala lékařskou péči a podmínky v indických nemocnicích za vyhovující. Kelsang s návratem nakonec souhlasil, přestože z toho nebyl nijak nadšený, neboť svůj život si stále představoval v Indii. Eliščiný argumenty však nakonec převážily ty jeho, a tak se společně vrátili do Česka. Vzhledem k tomu, že Kelsang neměl v té době žádnou práci, a Eliščiný rodiče mladému páru nabídli malý byt v Ostravě, začal nový český život Kelsangovi v Eliščině rodišti, v Ostravě.

První potomek, Adam, se narodil v Ostravě v roce 2007. Po třech letech se rodině Norbu narodila dcera Amálie. Rok nato se rodina přestěhovala do malé vesnice nedaleko Ostravy, kde žijí ve dvougeneračním domě s Eliščiným otcem, jeho přítelkyní a jejich dvěma dětmi dodnes.

Co se týče práce, po ukončení výuky tibetštiny na Karlově univerzitě a přestěhování se do Ostravy, pracoval Kelsang pro společnost, která vyráběla lékařské pomůcky. Jednalo se o manuální práci, o které nemluví příliš nadšeně, zmiňuje, že to bylo

⁴³ Great Master of Philosophy.

⁴⁴ Tenzin Dhargye – první Tibetan v České republice, viz kapitola 4.1.

⁴⁵ „*We will see.*“

velmi nudné a že je moc rád, že už tam nepracuje. Také zkoušel podnikat a otevřel si salon s tradičními tibetskými masáží, ale nevyšlo to a prodělal spoustu peněz.

Dnes je Kelsang mužem v domácnosti. Stará se o dům, o děti. Také si přivydělává překládáním. Spolupracuje se spolkem Lungta na projektu s názvem *Výuková videa Khan Academy*⁴⁶. Kelsang je garantem projektu a zároveň koordinátorem překladů. Jeho náplní práce je překlad z angličtiny do tibetštiny. Jedná se o překlad krátkých videí.

Velmi úzce také spolupracuje s neziskovou organizací MOST, účastní se různých tibetských festivalů a podpůrných akcí. Jak jsem mohla v průběhu výzkumu zaznamenat, snaží se Tibet podporovat, jak to je z Ostravy možné.

4.2.3 PEMA

Na tomto místě bych ráda podotkla, že Pema jasně vyvrací rozšířenou představu o Tibetanech, a to, že musí být klidní, rozvášní, duchovně založení, nematerialističtí, oděni v přírodních a teplých barvách a odmítající materialismus a kapitalismus žijící podle přísné morálky.

Na první schůzku přišel Pema ve skvěle padnoucím saku, dokonale vyleštěných botách a s blýskajícími se hodinkami na ruce. Ve svém vyprávění se rozvášnil o nezbytnosti finančních prostředků pro život, světové ekonomice a rychlém stylu života, který růstu ekonomiky napomáhá. „*To víš, on je takový netibetský Tibeťan.*“⁴⁷, poznamenal jeden z narátorů. Nicméně, ráda bych připomněla plátěnou tašku přes rameno s vyšitou tibetskou vlajkou – v kombinaci s „byznys look“, řekněme, velmi nevídané. V průběhu rozhovoru si Pema ještě zapálil cigaretu, čímž dojem *netibetského* Tibeťana ještě zesílil.

Nicméně, příčiny jeho dnešního chování a vzhledu najdeme v jeho životním příběhu.

Pema se narodil v oblasti Amdo, jak sám říká, ve východním Tibetu, v malé vesničce poblíž kláštera Labrang. Když byl Pema malý, jeho rodiče se rozvedli a Pemu spolu s jeho mladší sestrou opustili. Jeho sestru posléze vychovával bratr Pemova otce, tedy strýc a Pemy se ujali prarodiče – rodiče Pemova otce. Po pár letech si Pemův otec vzal syna zpět do své výchovy, v té době žil již s novou manželkou. Jak Pema poznamenává: „*Moc mile*

⁴⁶ Cílem projektu překladu videí Khan Academy do tibetštiny je umožnit tibetským studentům přístup k široké škále západního vzdělání v jejich mateřském jazyce, jakož i zprostředkovat šíření tibetštiny jako vzdělávacího jazyka i jazyka moderních médií. (více info na <http://www.lungta.cz/verejna-sbirka-tibet>).

⁴⁷ „*You know, he is such a nontibetan Tibetan.*“

*se ke mně nechovala.*⁴⁸ Na novou rodinu si nezvykl. Když to šlo, netrávil čas doma, ale se svými přáteli, kdekoli jinde, než doma. Říká, že dodnes cítí, že je těmito zážitky jeho život ovlivněn. Stále to cítí, neumí zapomenout.

Základní školu začal navštěvovat v Tibetu, ale velice brzy se rozhodl pro útěk do Indie. Důvodem jeho odchodu byla touha po vzdělání a situace v rodině. V době útěku Pemovi bylo jedenáct let. Říká: „*Nebyl jsem spokojený se svou novou rodinou, a přemýšlel jsem nad tím, že když odejdu, nic neztratím. Musím čelit životu, chci jít pryč a chci jít sám.*“⁴⁹ O svém odchodu informoval svého otce. To označuje za okamžik, kdy se z nich stali nepřátelé.

Ze své rodné vesnice utekl sám. Nejprve do Lhasy, kde hledal převaděče přes Himaláje. Neměl ale žádné peníze, a tak si peníze na přechod přes Himaláje opatřoval žebráním. Byl v té době jedenáctileté dítě. Všechno ale zvládl a společně s dalšími emigranty se vydal na cestu za svobodou. Na cestu velmi složitou. Přechod přes Himaláje překonala celá skupina a společně zamířili do Tibetského uprchlického centra v Káthmándú, kam míří všichni tibetští uprchlíci. Tam strávil pár dní a odtud putoval do Indie. Nejprve do Dillí, dále do Dharamsaly. Právě v hlavním městě tibetského exilu začal studovat střední školu pro tibetské uprchlíky. Jeho záměrem bylo naučit se anglicky a pak se vrátit zpět do Tibetu.

V době svých studií bydlel ve škole. O době studií mluví velmi pozitivně. Vysvětluje, že ho nikdo nebil – tiše poznamenává: „*jako to dělala má nevlastní matka*“⁵⁰ – a že se nemusel nikoho bát. Až do dovršení sedmnáctého roku života popisuje svůj život jako utrpení, co se týče materiální. Situaci popisuje na příkladu nedostatku obuvi. To pro něj v té době představovalo velký problém. Boty musel hledat na smetišti, kam je jiní lidé vyhodili. Často ani nenašel svoji velikost a musel chodit v botách o několik čísel větších, než byla jeho noha.

Po čtyřech letech studia byl spolu s dalšími poslán do Nepálu, odkud se měl vrátit zpět do Tibetu. To Pema ale nechtěl a rozhodl se vrátit zpět do Indie. Říká, že chtěl pokračovat ve studiu. Nebylo to však tak jednoduché. Asi rok strávil tím, že se snažil vydělat nějaké peníze, například umýváním nádobí, prodejem malých předmětů a podobně. Asi po roce si sám našel sponzora pro svá studia, svoji adoptivní matku. A tak mohl začít tvrdě studovat. Díky tomu mohl dokončit své bakalářské studium zaměřené na počítačové technologie.

⁴⁸ „*She was not so kind to me.*“

⁴⁹ „*I was not happy with my new family, I was thinking if I leave, I will not loose anything. I need to face the life, I want to go away and I want to go alone.*“

⁵⁰ „*like my spehmother did*“

V Indii pak po ukončení studia dalších pět let pracoval v Dillí jako grafický designér pro různé nadnárodní společnosti.

Skrze internet našel Pema i svoji českou rodinu. Nejprve ho podporovali finančně, a když se jim zmínil, že zatoužil po životě v České republice, pozvali ho k sobě domů. Pema popisuje, že po tom, co v Česku strávil pár týdnů, byl pevně rozhodnut, že Česká republika je zemí, ve které chce žít. Říká, že je to tu klidnější, přátelštější než v Indii a že zkrátka od první chvíle cítil, že jeho život patří sem. Odjel tedy zpátky do Indie pro zbytek svých věcí a kvůli vyřízení různých povolení a vrátil se do České republiky.

Od té doby již uplynuly tři roky a Pema stále žije v Praze u své české rodiny. Našel si i tady práci jako webový designér. Právě práci se hodně věnuje, tráví v ní většinu času, a to jak v pracovních dnech, tak o víkendu. Přestože přiznává, že začátky pro něj byly hodně těžké a kvůli pocitu osamělosti také začal kouřit, tvrdí, že nyní žije v Praze spokojený život.

Při jednom z rozhovorů mě pozval na protibetskou demonstraci. Jedná se o protest s názvem *Češi Tibet podporují*⁵¹. Demonstrace byla reakcí na cestu ministra zahraničních věcí ČR Lubomíra Zaorálka do Číny, kde oficiálně přiznal právo Číňanů na tibetské území. Pema se chystá na protestní akci a ve svém iPhone mi nadšeně ukazuje, kde se akce koná. Loretánské náměstí nedokáže vyslovit, ale ví, že tam v 18 hodin bude. Při jednom z dalších setkání mi nadšeně vypráví, jak se na protestní akci potkal s Gelekem.

Neustále opakuje, že je mu v České republice moc hezky.

4.2.4 TSERING

Tsering se narodil v roce 1970 v Khamu, v oblasti Kardze⁵². Velmi detailně popisuje historii své rodiny. Vzhledem k tomu, že jeho tatínek pocházel z aristokratické rodiny, měli s Číňany nemalé potíže. Při vpádu čínských vojsk do Tibetu v roce 1959 jim byl zabaven veškerý majetek, někteří členové jeho rodiny byli zavražděni, jiní pozatýkáni a mučeni, další museli odejít ze svých domovů a začít nový život v oblastech vzdálených svému původnímu domovu. Na počátku 80. letech došlo v Tibetu k uvolnění podmínek a Tseringově rodině byl částečně navrácen jejich majetek, případně zčásti vynahrazovány

⁵¹ 5.5.2014

⁵²P Iným názvem Tibetská autonomní prefektura Kardze.

škody, které jejich rod kvůli Číňanům utrpěl. Dodnes je jeho rodina známá po Tibetu, nejen v jeho rodišti, ale také ve Lhase.

Tseringova maminka pochází z rodiny poddaných a je již druhou ženou Tseringova tatínka. Rozvody prý v Tibetu nejsou úplně běžné, nicméně jeho první žena nebyla ideální manželkou, měla ve stejnou dobu další tři muže, což, jak Tsering vysvětluje, se samozřejmě tatínkovi nelíbilo.

Do svých deseti let navštěvoval Tsering místní školu ve své rodné vesnici a žil doma s rodiči, bratrem⁵³ a sestrou⁵⁴. Školu popisuje jako *čínskou*⁵⁵ školu, přestože se ve škole učilo jak v čínštině, tak v tibetštině. Záleželo na učiteli. Žáci se učili matematiku, čínštinu a tibetštinu. V místní škole strávil pouze tři roky a v deseti letech ho rodiče poslali do kláštera, kde Tsering započal svoji mnišskou dráhu. Když ale bylo Tseringovi patnáct let, do jeho osudu zasáhli Číňané. Rozhodli, že Tibetané mohou studovat v klášteře až od osmnácti let, a tak se Tsering musel vrátit do *čínské* školy.

Již ve svých třinácti letech se se svým bratrancem poprvé pokusil o útěk do Indie. Toužil po studiu buddhistické filosofie bez vlivu Číňanů. O útěku chlapci nikomu neřekli. Tseringův otec se však o útěku dozvěděl, Tseringa i s jeho bratrancem chytil a přivedl je zpátky domů. Vysvětlil jim, že jsou moc mladí, že musí počkat. To byl ale jediný důvod, jinak počínání chlapců obě rodiny chápali. Jak Tsering dodává, jeho bratranci se podařilo do Indie dostat o rok později, kdy s podporou rodičů opustil svou rodnou vesnici. Nyní je Geše⁵⁶ v klášteře Sera⁵⁷.

Ani Tsering se své vysněné představy o životě mimo čínský vliv a hlubokém studiu filosofie nevzdal. O tři roky později, tedy v šestnácti letech, se s dvěma kamarády – také mnichy, z nichž jeden byl o rok starší a druhý o rok mladší než Tsering – rozhodli pro společný útěk. Aby měli nějaké peníze na cestu, Tsering vzal doma náramek ze slonoviny, jeho kamarád nějaké peníze a třetí z nich kameny zi.⁵⁸ Cennosti vyměnili za peníze, ty použili na cestu do Lhasy. Cesta do hlavního města Tibetu trvala jedenáct dní, malí mniši cestovali hlavně na korbách nákladních aut.

⁵³ Tseringův bratr zůstal u rodičů, je ženatý a má dvě děti. Také se pokusil o útěk do Indie. Ale bylo to až po roce 2008, tedy po zprísnění čínských opatření v Tibetu, takže jeho pokus neskončil úspěšně. Rozhodl se tedy zůstat doma a pomoci rodičům.

⁵⁴ Sestra je dnes mniškou v Tibetu.

⁵⁵ Míni tím, že byla škola kontrolována čínskými úřady.

⁵⁶ Akademický titul tibetského buddhismu. Doktor teologie, nejvyšší mnišská učená hodnost.

⁵⁷ Klášter Sera je jeden ze tří velkých universitních klášterů poslední ze čtyř škol tibetského buddhismu, Gelugpy. Klášter se původně nacházel v Lhase, po roce 1959 byl přemístěn do indického Bylakuppe.

⁵⁸ Kameny zi – pro Tibetany velmi cenné kameny, ze kterých vyrábějí šperky, mají hlavně náboženský význam, nosí je jako ochranné amulety.

Do Lhasy se chlapci dostali v noci. Byli unavení a usnuli u chrámu Džókhang. Ráno, když se probudili, už kolem nich chodilo spousta Tibetanů, kteří buddhistický chrám tradičně obcházejí a otáčejí velkými modlitebními mlýnky po jeho obvodu. Chlapci se dohodli, že se rozdělí. Jeden z nich znal ve Lhase mnicha, který se vrátil z Indie, a chtěli ho požádat o pomoc. Tsering tedy zůstal u Džókhangu, aby hlídal věci. Kamarádi se ale nevraceli⁵⁹. Tsering měl hlad, a tak se rozhodl, že se místních lidí zeptá, zda neznají jeho příbuzného. Jak již bylo zmíněno, Tseringův tatínek pochází z aristokratické rodiny a Tsering věděl, že má ve Lhase příbuzné. Nikdy je ale neviděl, v podstatě nevěděl, o koho se jedná. Rodina Tseringa je ale velmi známá, je to velmi majetný rod, který ve Lhase všichni dobře znají. Tsering se tedy jednoho kolemjdoucího zeptal, zda neví, kde jeho příbuzní bydlí. Když mu sdělil, že je částí rodiny, muž neváhal a Tseringovi ukázal dům jeho *strýce*⁶⁰.

Tsering se snaží přiblížit život svého *strýce*. Má nyní druhou manželku, první zemřela při vpádu čínských vojsk. V té době Tseringova *strýce* Číňané uvěznili. Jeho velmi dobrý přítel, se kterým obchodoval, utekl před Číňany do Indie. Právě s jeho manželkou Tseringův *strýc* nyní žije. Spolu mají dvě děti, další dvě má jeho manželka z prvního manželství.

V době, kdy do domu svého příbuzného zavítal, nebyl Tseringův *strýc* doma, pouze jeho služebnictvo. Nastala jazyková překážka, hospodyně Tseringovi vůbec nerozuměla. Tsering totiž mluvil Kham tibetštinou, ona lhaským dialektem a dorozumět se opravdu nebylo možné. Brzy se ale vrátil jeho *strýc*, který Kham dialekt znal. Tseringa se starý pán ujal a mladý mnich v domě svého *strýce* zůstal celých šest měsíců.

Strýc si Tseringa oblíbil a navrhl mu, že by se mohl oženit s jeho nevlastní dcerou. Věnoval by mu část svého hospodářství, Tsering by spravoval jednu ze čtyř částí. To se ale Tseringovi nelíbilo, chtěl do Indie. O nabídce se poradil i se svým otcem, který plně respektoval Tseringovo rozhodnutí odejít do Indie. I *strýc* Tseringovu touhu pochopil a s odchodem do Indie mu pomohl. (Ostatně jeho nevlastní syn už žil v té době v Indii a jeho vlastní syn odešel brzy po Tseringovi.) O osudu Tseringa bylo rozhodnuto. Mířil do Indie. *Strýc* mu pomohl vyjednat převaděče, připravil ho na cestu a vzhledem k tomu, že to byl ve Lhase velmi vážený pán, bylo o Tseringa velmi dobře postaráno. Přes Himaláje přecházel

⁵⁹ Jeden jeho kamarád nakonec zůstal ve Lhase a studoval medicínu, druhý se vrátil domů a do Indie se vydal později. Nyní je v Indii.

⁶⁰ Mluví o něm jako o strýci, ve skutečnost to byl bratranec Tseringovy babičky.

ve skupině 36 lidí, všichni úspěšně Himaláje překonali a dostali se na území Nepálu. Cesta trvala 26 dní.

Tsering strávil měsíc v Káthmándú, u jednoho ze svých příbuzných. Jeho cesta pak mířila do Indie, do Dárdžilingu, kde se Tseringa ujala jedna indická rodina, o které hovoří jako o své *adoptivní rodině*. Rok na to započal své studium na univerzitě Sakja⁶¹, kde se mohl věnovat vysněnému studiu buddhistické filosofie. Na léta strávená v klášterní univerzitě vzpomíná s úsměvem na rtech, říká, že to bylo nejkrásnější období jeho života. Mluví o skvělých přátelích, filosofii a přiznává, že mu studia ve městě Déhrádún chybí. Pobaveně vzpomíná na to, jak musel šetřit mýdlem, kterého byl nedostatek, na malý obchod v blízkosti kláštera, kde místní Ind prodával všem mnichům z univerzity na dluh, ti mu pak všechno postupně spláceli. Dodává, že základní věci obstarával klášter, na mýdlo ale často nezbyvaly finance. Převážnou většinu života v Indii Tsering strávil v tibetské komunitě, s mnichy, spolužáky v klášterní univerzitě. Prázdniny pak trávil u své indické adoptivní rodiny v Dárdžilingu.

Na škole Sakja studoval třináct let, své studium dokončil titulem, který je ekvivalentem českému magistrovi. Poté na škole další tři léta zůstal, pomáhal s chodem školy a také rok vyučoval. Nechtěl ale zůstat a studovat dál. Důvody, které vedly k odchodu z kláštera, uvádí ty, že se neztotožnil se striktností života na univerzitě Sakja. Panují tam velmi přísná pravidla, například vycházet z komplexu mohou mniši jen jednou za měsíc, mají přesně daný denní řád, jasně daný život. Vypráví, že ona striktnost a náročnost mu úplně blízká nebyla a říká o sobě, že je spíše volnomyšlenkářský a že nechtěl mít tak svázané ruce. Miluje ale buddhistickou filosofii a chtěl v ní pokračovat. Proto se rozhodl založit Dharma centrum, centrum pro výuku buddhistické filosofie. A tak odešel do Dárdžilingu.

V souvislosti s odchodem z kláštera jsme otevřeli i téma celibát mnichů. Na to Tsering jen s potutelným úsměvem dodává. „*Jsem nezbedný.*“⁶² Už v době svých studií měl přijmout slib celibátu, nepřijal ho ale, už tehdy věděl, že to není úplně pro něj. Přijal pouze sliby, že bude mnichem, ne mnišský celibát. I to byl jeden z důvodů, proč nechtěl zůstat na univerzitě a studovat dál, to už by sliby vyžadovalo. On ale věděl, že by je porušil, takže raději žádné nepřijal.

Otevřít školu buddhistické filosofie se mu podařilo. V té době, se jeho adoptivní rodina odstěhovala do Itálie a Tseringovi nechali dům, kde mohla myšlenka Dharma centra ožít.

⁶¹ Sakya Center. Více informací na <http://paldensakya.org.in/sakya.html>.

⁶² „*I am naughty.*“

Ve stejné době, v roce 2009, Tsering potkal Veroniku. Veronika, vystudovaná psycholožka zajímající se o buddhistickou filosofii, v Dárdžilingu studovala tibetštinu a bydlela v tibetské rodině. Seznámili se přes společné kamarády. Veronika se chtěla učit buddhismus, měla nastoupit na tříletý program v místním centru. V té době ale Tsering už pracoval na otevření svého Dharma centra a Veroniku přesvědčil, že u něj získá lepší, podrobnější a kvalitnější vzdělání. Vzhledem ke své historii měl kamarády vzdělané lamy, kteří tam měli vyučovat. Dharma centrum takhle dva roky fungovalo. Veronika souhlasila a spolu s ostatními studenty v Tseringově Dharma centru studovala buddhistickou filosofii. Bohužel centrum nefungovalo tak, jak si Tsering představoval, jeho provoz vyžadoval velké náklady a postupně přišla myšlenka života v České republice.

Tsering vypráví, že po pár letech společného života s Veronikou, se rozhodli pro život v České republice. Přišlo to ale dříve, než plánovali. Původně chtěli v Indii zůstat, než Veronika dokončí alespoň základní studium buddhismu. To se ale nepodařilo, a tak dnes, v České republice, každé ráno Tsering Veroniku učí. Jejich obživou je provoz e-shopu, kvůli tomu se Veronika musela vrátit do České republiky. Její sestra, která se o fungování e-shopu starala, totiž nastoupila po mateřské dovolené do práce, a tak se Veronika v březnu roku 2013 vrátila do své rodné země.

Příjezd Tseringa do České republiky byl komplikován indickými úřady, necelý rok čekal na vydání pasu. A to i přesto, že díky své indické adoptivní rodině získal indickou národnost a měl nárok na vydání indického pasu, aniž by v něm bylo zmíněno cokoli o uprchlictví. Vydání pasu v Indii je ale obecně časově velmi náročným procesem, a tak se mu podařilo překročit hranice Indie až na konci ledna roku 2014. Brzy po příjezdu následovala svatba a nyní česko-tibetský pár žije v malé vesnici s asi sedmi sty obyvateli na severu Čech.

Do budoucna by společně rádi založili školu buddhistické filosofie, mohli by sem pozvat lamy, aby tu žili a vyučovali. Chtějí, aby pobyty lamů v České republice byli dlouhodobé. Zároveň by Veronika ráda překládala tibetské texty do češtiny, případně tlumočila z tibetštiny do češtiny, což zvládá již nyní bez problémů.

Říká, že se mu po Tibetu tak moc nestýská, že mu spíše chybí Indie. Nechtěl by žít v Tibetu. Kvůli Číňanům a vůbec stylu života. A těší se na život v České republice.

4.2.5 DORJE

Dorje se narodil v centrálním Tibetu, v oblasti Ü-Cang, v malé vesnici nedaleko Lhasy do rodiny farmářů. V rodné vesnici začal navštěvovat základní školu, po třech letech začal chodit do školy do vedlejší, o něco větší vesnice. Tam studoval další tři léta. Za doby jeho studií⁶³ byli všichni jeho učitelé Tibeťané a výuka probíhala v tibetštině. Čínštinu se ale učili také, jako jeden z povinných předmětů.

Život ve vesnici se dělí na dvě období, letní a zimní. Vzhledem k tomu, že má Dorjeho rodina velké hospodářství, v letním období pracují a v zimním odpočívají, případně opravují dům, staví nový dům a oslavují opravy a stavbu domu. Zimu popisuje jako klidnější, nejnáročnější je pro farmáře podzim a jaro. Dorje bydlel v domě s rodiči a sestrou. Dříve ve stejném domě bydleli i sourozenci Dorjeho matky, tedy jeho teta a strýc. Ti ale odešli za prací do města.

Při popisu své rodné vesnice se zmiňuje i o situaci klášterů v jejím okolí. Hovoří například o prvním tibetském klášteře Samjä, který se nachází nedaleko jeho vesnice. Říká, že Číňané omezují počty mnichů, kteří do něj mohou vstoupit, a domky pro mnichy při klášteře, jsou prázdné. Popisuje, jak jsou rodiny, jejichž členem je mnich, Číňany účelně znevýhodňováni.

Dorje žil do svých jedenácti let v Tibetu, poté odešel studovat do Číny. Jeho rodiče mu chtěli zajistit dobré vzdělání a i učitelé ho v tom podporovali. Měl velmi dobré známky, a tak mu studium v Číně bylo umožněno. Říká, že sám chtěl jít studovat do Číny, a to hlavně díky svému učiteli, který v Číně také studoval.

V Číně existuje projekt na podporu tibetského vzdělávání, a tak Tibeťané, kteří mají dobré výsledky v Tibetu a jsou přijati na studia do Číny, nemusí nic platit. Dorje říká, že je to část čínské propagandy. A také, že to vyvolává nevoli u Číňanů, kteří vybraným Tibeťanům bezplatné vzdělání závidí. Také zmiňuje, že Číňané chtějí ovlivnit myšlení Tibeťanů čínským stylem vzdělávání.

O období stráveném Číně rozhodně nemluví s nostalgií, ba naopak. Říká, že kdyby si mohl znovu vybrat, nešel by studovat do Číny. Přiznává, že na jednu stranu je rád, že dostal „*hloupé čínské vzdělání*“⁶⁴, že mu svým způsobem otevřelo oči. „*Nebyl bych tím,*

⁶³ Několikrát v průběhu rozhovoru podotýká, že dnes je hodně věcí jinak. Zmiňuje, že od roku 2010 se ve většině škol tibetské děti musí učit čínštinu již od první třídy, často dokonce už ve školce, a veškerá výuka probíhá v čínštině, pouze výuka tibetštiny je vedena v jazyce tibetském. Učitelé jsou Tibeťané, ale vybraní Číňany, musí složit čínské učitelské zkoušky a jsou pod neustálým čínským dohledem.

⁶⁴ „*stupid Chinese education*“

kým dnes jsem.“⁶⁵ Ale několikrát zdůrazňuje, že by raději zůstal po celá ta léta v Tibetu se svou rodinou. Mrzí ho, že promarnil spoustu let bez své rodiny.

O Číně však mluví hodně. To je pochopitelné, strávil tam polovinu svého života. O obyčejných Číňanech mluví tak, že s nimi soucítí, že i oni to mají těžké. Zmiňuje velmi těžko přístupné vzdělání pro vesničany, manipulativní a všude přítomnou propagandu, potlačování lidských práv, nelidské podmínky v zaměstnání, neustálý tlak a podobně. Říká, že obyčejní Číňané mají vlastně podobný osud jako Tibeťané. Popisuje blokování internetových stránek a uzavírání Číny před informacemi z okolního světa. Čínská vláda omezuje přístup na internet, určité stránky jsou zablokované, a to na celém území Čínské lidové republiky, tedy i na území Tibetské autonomní oblasti, na kterou si Čína činí nároky. Lidé v samotném Tibetu se pak jen těžko dostanou k informacím ze světa, často nevědí o žádných protitibetských hnutích, demonstracích, podpurných událostech. Popisuje i situaci kolem Facebooku. V Číně Facebook existuje, ale ve své čínské verzi, je to úplně jiný systém než Facebook světový, o kterém mnozí Tibeťané a Číňané nemají ani ponětí, nevědí, že existuje jeho celosvětová verze.⁶⁶ Sám Dorje se ale při svých studiích naučil překonat blokační systémy a zjišťoval, co se děje ve světě. Popisuje svůj první zážitek, při kterém byl šokován.

Dorje v Číně vystudoval střední školu, svá univerzitní studia však nedokončil. Uvědomil si, že ekonomie není pro něj. V té době však potkal Lucii, českou studentku čínštiny a japonštiny, která byla v Číně na studijním pobytu. Poté, co oba ukončili své studium, rozhodli se odjet do Tibetu, kde strávili dva roky. V Tibetu byl česko-tibetský pár i oddán. Dorje s Lucií jsou asi sedmým párem Tibeťan – bílá žena oddaným na území Tibetu a prvním tibetsko-českým párem vůbec. Dorje však toužil po cestě do Evropy, chtěl poznat Luciinu rodnou zemi, její rodinu, přátele. Po dvou letech snažení se o vydání cestovního dokladu, se Dorje konečně dočkal a české dobrodružství mohlo začít.

V České republice jsou však jen krátce, šest měsíců, a brzy se společně vrátí do Tibetu, do Dorjeho rodné vesnice. V Tibetu chtějí zůstat, založit rodinu a žít ve vesnici s Dorjeho rodiči. Své děti chtějí vychovávat v Tibetu do doby, než půjdou do školy. Shodují se na tom, že vzdělání je v České republice kvalitnější. Nechtějí také, aby byly *masírovány* čínskou propagandou. Do Tibetu však chtějí jezdit každý rok na prázdniny. A co bude potom? To nevědí. A shodují se na tom, že ještě není čas to řešit, že je to daleká budoucnost.

⁶⁵ „*I would not be who I am today.*“

⁶⁶ RenRen je čínská obdoba Facebooku.

Situace Dorjeho je v celém výzkumu jedinečná, a to hned ze dvou důvodů. Zaprvé tím, že Dorje jako jediný Tibetan v České republice (a jeden z mála celkově ve světě) vlastní pas vydaný čínskou vládou. Může tedy oficiálně cestovat po celém světě. A zadruhé proto, že se s Lucií rozhodli pro život v Tibetu. Ostatní tibetsko-české páry zůstávají v České republice. S tím souvisí další specifikum, a sice to, že za mnohem komplikovanější považuje Dorje Luciinu situaci v Tibetu než svoji v České republice, pokud mluvíme o byrokratické stránce. Dorje s Lucií budou pravděpodobně prvním párem Tibetan – bílá žena, který bude žádat čínské úřady o oficiální povolení k pobytu na území Tibetu pro Lucii. Dorje vysvětluje, že na území Tibetu takový pár nejspíš nežije. Tato výjimečnost však poněkud ztěžuje jejich životy. Nevědí, zda budou úspěšní, zda bude Lucii pobyt na území Tibetské autonomní oblasti povolen. Dorje říká, že pro čínské úřady není automatické, že by manželka Tibetana měla povolení dostat, respektive že neví, protože to právě ještě nejspíš nikdy nikdo nezkusil. Každopádně to bude znamenat běhání po úřadech, vyřizování všech možných povolení a podobně. Dorje se domnívá, že by čínské úřady možná neměly problém nechat je žít v čínském městě, ale v malé tibetské vesnici, to nejspíš bude problém. Předpokládá, že Číňané mohou být podezíraví, že budou pátrat po tom, co tam bude Lucie dělat, jestli třeba nebude tajně pracovat na osvobození Tibetu a podobně. Vzhledem k tomu, že by v Tibetu opravdu chtěli zůstat spíše dlouhodobě, rozhodli se jít oficiální cestou. Krátkodobé povolení by neměl být problém, ale dlouhodobé už ano. Může si prodlužovat krátkodobé povolení po asi pět let a pak může požádat o zelenou kartu. Tak to popisuje čínské právo. Nezná ale žádného cizince, který by podobný proces již podstoupil. V Tibetské autonomní oblasti pravděpodobně žije jen jedna bílá žena, nevidomá Němka, která tam provozuje školu pro nevidomé děti. V oblastech Khan a Amdo žijí nějaké smíšené páry, ale ne mnoho a vzhledem k tomu, že jsou to dnes oficiální čínské provincie, povolení tam získat by mělo být jednodušší. Dorjeho domov ale leží v Tibetské autonomní oblasti. Tam tedy budou opravdu výjimeční.

Dorjemu trvalo dva roky, než získal cestovní doklady. I to je jeden z důvodů, proč se Dorje neúčastní protestů a demonstrativních akcí na podporu Tibetu. Jednak si nemyslí, že by to pomáhalo a jednak jako jediný Tibetan s oficiálním čínským pasem se může a chce vrátit do Tibetu a nechce se zviditelňovat, dělat si problémy, upozorňovat na sebe.

V České republice vyučuje tibetštinu, s Lucií poznávají krásy České republiky, vyřizují povolení k pobytu a těší se zpátky do Tibetu.

Dorje hodně vypráví o tom, že by si přál úplnou samostatnost Tibetu, nejen větší míru autonomie. Vysvětluje to tím, že zná Číňany, že ví, jací jsou a že jim nevěří. Je

přesvědčen o tom, že i kdyby se za určitých okolností zavázali přiznat Tibetu větší nezávislost, nedodrželi by to. Situaci v Tibetu, na jehož území byl ještě nedávno⁶⁷, popisuje tak, že tam jsou lidé, kteří bojují za nezávislost či samostatnost Tibetu, většinu lidí je to ale jedno. Žijí si svoje životy. A i když nemají k Číňanům pozitivní vztah, nebouří se. Vysvětluje to tím, že mají jeden život, starají se o sebe a boj vidí jako ztrátu času.

Ve svém vyprávění se Dorje vyjadřuje i k České Republice. Popisuje ji tak, že jsme tady dosáhli určité, pro něj vysoké, úrovně, máme kvalitní vzdělání, vysokou životní úroveň, svobodu, nezávislost a vůbec si toho nevážíme. Jako příklad uvádí: „*Máte právo si zvolit svého prezidenta a zvolíte si no, opravdu skvělého.*“⁶⁸ popisuje ironicky a pokračuje: „*V Tibetu bychom také chtěli mít právo volit svého prezidenta. Ale tady v České republice i mladí lidé, se kterými jsem se setkal, kritizují českého prezidenta a to, že jste si málem zvolili komunisty, ale sami nechodí volit, tak to se pak nemůžete divit.*“⁶⁹ Tady bych ale ráda zmínila možnost, že jsou jeho názory ovlivněné Lucií. Sama podobně o politické situaci v České republice hovoří a vzhledem ke krátké době, kterou Dorje zatím strávil v České republice, nepředpokládám, že by všechny jeho názory byly jeho.

4.3 Kde je doma?

Všichni narátoři se shodli na tom, že pojmy rodina a s ní související domov patří v Tibetu mezi základní hodnoty, často sami o domově začali vyprávět. Uvedu jednotlivá pojetí.

Pema mluví o Tibetu jako o svém domově. Několikrát dokonce používá pojem *domov*⁷⁰ jako ekvivalent pro Tibet. „*Doma máme jiný přístup k víře než vy tady v České republice.*“⁷¹ Z Pemova vyprávění je patrné, že v jeho představách je domov lokalizován v Tibetu. Pojem domov pro Pemu neoznačuje jeden konkrétní dům, ve kterém vyrůstal. Je to jeho rodná země, jsou to tamní lidé hovořící stejným jazykem, uctívající stejné tradice a náboženství, je to také tibetská příroda. Jeho představy mohou souviset s tím, že na svůj rodný dům nemá příjemné vzpomínky, Pemovo dětství nebylo idylické. Cítí sounáležitost s Tibetem, ale nechybí mu konkrétně jeho rodný dům či rodná vesnice. Ve svém vyprávění

⁶⁷ V roce 2013.

⁶⁸ „*You have the right to select your president and you choose, well, really good one.*“

⁶⁹ „*In Tibet we also would like to have a right to choose our President. But here in the Czech Republic also young people who I met criticize Czech President and also that you almost elected communists but they don't go to vote so then you should not be surprised.*“

⁷⁰ „*home*“

⁷¹ „*At home we have different attitude to religion than you have here in the Czech Republic.*“

také poznamenává: „*Chybí mi Tibet. Ale starý Tibet. To, co bylo dřív, ne to, co z něj dnes Číňané dělají. Tibet bez infrastruktury, Tibet uprostřed přírody. Tibet, země buddhismu.*“⁷²

Velmi často v rozhovorech zmiňuje svůj stesk po domově. S vírou v hlase vysvětluje, že v den, kdy se Tibet osvobodí a on bude moci překročit jeho hranice, okamžitě zamíří domů. Pak se ale zamýšlí, že kdyby tu měl rodinu, nejprve by s ní prodiskutoval nastalou situaci a snažil by se najít řešení. Určitě by se ale chtěl do Tibetu vrátit alespoň na nějaký čas. Tvrdí však, že by netrval na tom okamžitě se tam přestěhovat a usadit, pokud by jeho rodina nesouhlasila. Je pozoruhodné, že přestože po návratu do své vlasti tak touží, kvůli rodině by se své touhy zřekl. Nicméně vzhledem k jeho minulosti je pochopitelné, že rodinnému zázemí dává přednost.

O tibetském národu tvrdí, že se lehce adaptuje, že to je jejich tradice. Přestože dychtí po návratu do Tibetu a upřímně věří v osvobození své vlasti či větší autonomii, střízlivě přijímá realitu. Říká: „*Nejdůležitější je realita, to, co je nyní, na to je třeba se soustředit. Ted' žiji v Praze. Právě ted' jsem tibetský uprchlík. Samozřejmě že mi chybí Tibet, ale přijímám realitu takovou, jaká je. A ano, ted' je i Praha mým domovem a byla to i Indie, v době, kdy jsem tam žil. Víš, můžu žít kdekoli.*“⁷³

Pema v České republice bydlí u své adoptivní rodiny v Praze. Jeho bydliště jsem bohužel nenavštívila, při jednom z rozhovorů sám zmínil, že ho mrzí, že nemůže mít ve svém pokoji návštěvy, respektive, že se to jeho české rodině nelíbí. Tudíž jsem ani nezkoušela naše setkání cílit do jeho pražského bydliště. Nikdy ale nezmínil, že by tento dům považoval za domov. Naopak přiznává, že hned jak to bude možné, rád by se odstěhoval a žil sám, zatím to však kvůli úřadům nejde. Aby získal trvalý pobyt, musí nejprve několik let žít na stejné adrese se svou českou rodinou.

Na závěr jednoho z rozhovorů Pema poznamenává: „*Ztrácím řeč, když mám mluvit o svém domově. Ale víš, může to být i tím, že jsem jako dítě, které nemá čokoládu a zoufale ji chce. Nemohu se vrátit do své rodné země a zoufale po tom toužím. Chci ale pomoci své rodině, svému lidu. Kdybych se mohl vrátit, pomáhám z Tibetu. Dokud mi to ale nebude umožněno, budu dělat vše pro to, abych svému lidu pomáhal zvenčí.*“⁷⁴ Obecně Pema

⁷² „*I miss Tibet. But old Tibet. You know, what was back then, not what Chinese make from Tibet now. Tibet without infrastructure, Tibet in the middle of nature. Tibet, the land of Buddhism.*“

⁷³ „*The reality is the most important, what is now, that is what we should focus on. Now I live in Prague. Right now I am a Tibetan refugee. Of course I miss Tibet but I accept the reality as it is. And yes, my home now is also Prague, it was India when I lived there. You know, I can live anywhere.*“

⁷⁴ „*I am loosing speech when I should talk about my home. But you know, it can be also because I am like a child who does not have chocolate and wants it desperately. I cannot go back to my homeland and I desire it desperately. But I want to help my family, my people. If I could, I would help from Tibet. Until I cannot go back, I will do everything to help my people from outside.*“

pojímá domov hodně abstraktně, v rovině zemí, ne konkrétních míst, či lidí. Zdá se mi však, že přirovnání dítěte s čokoládou je velmi výstižné.

Do Tibetu lokalizuje svůj domov i Dorje. Avšak na rozdíl od Pemy domovem míní konkrétní místo ve své rodné vesnici, dům, ve kterém vyrůstal, kde žijí jeho rodiče. To je místo, kam se chce vrátit, kde chce žít a vychovávat děti s Lucií. Místo, kde je jeho rodina, kde jsou lidé, které miluje, včetně jeho české manželky, je pro Dorjeho místem domova. Přestože strávil polovinu svého života v Číně, nepovažoval ji ani za dočasný domov, jen za místo svého studia, o případném usazení v Číně v žádném případě neuvažoval.

V České republice domov také nevidí. To ale může být dané stylem života, jaký tu česko-tibetský pár žije. Vzhledem k tomu, že Dorje s Lucií vyučují tibetštinu v Praze, polovinu týdne (neděle – středa) tráví v hlavním městě České republiky. Nepronajímají si byt, nýbrž přespávají u Luciiných kamarádů a jak Dorje říká: „*Kde se dá.*“⁷⁵ Ve druhé polovině týdne, od čtvrtka do neděle, pobývají na Vysočině, u Luciiných rodičů. Ti však Dorjeho nijak vstřícně nepřijali, anglicky neumí a jak Dorje říká, není nic, co by tam pro něj dojem domova vyvolávalo. Vzhledem k tomu, že Dorje v České republice domov nemá, nemohla jsem ho navštívit. V Praze pokaždé přespávají jinde a dům Luciiných rodičů za domov nepovažuje, je to místo, kde přespávají. Navíc, sama Lucie mi vysvětlovala, že s ohledem na nelibost, s jakou její rodina Dorjeho přijímá, není vhodné do domu jejích rodičů jezdit.

„*Můžu žít kdekoli, není pro mě problém být teď v České republice, i Čínu jsem zvládl, ale už chci domů, do Tibetu, tam je moje rodina.*“⁷⁶ V Dorjeho pojetí je tedy domov tam, kde je jeho rodina.

Podobné pojetí domova má i Kelsang, jen s tím rozdílem, že jeho rodina žije v Indii, v Dárdžilingu. Místo, kde se narodil, kde vyrostl a kde žije jeho milovaná matka a milovaný otec, nazývá domovem. Přestože v České republice žije již dvanáct let, založil si tady rodinu a tráví zde většinu svého času, jeho představy o domově pořád směřují do Indie. Stále věří, že se jednou vrátí do Dárdžilingu ke svým rodičům.

V České republice žije Kelsang poblíž Ostravy, v malé vesnici s asi osmi sty obyvateli. Žije se svou manželkou Eliškou a dvěma dětmi. O svém českém domově hovoří

⁷⁵ „*Wherever we can.*“

⁷⁶ „*I can live anywhere, for me it is not a problem to be in the Czech Republic now, I have also managed China, but I want to go home, to Tibet where my family is.*“

jako o „*dočasném domově*“⁷⁷. Sdílí dvougenerační dům s Eliščiným otcem, jeho přítelkyní a jejich dvěma dětmi. Dům je obklopen velkou zahradou. Kelsang zmiňuje, že je moc rád, že si mají děti kde hrát, že jsou na čerstvém vzduchu a v přírodě. V domě je stále živo, čtyři malé děti a spousta návštěv se starají o zábavu v domě. Kelsang přiznává, že by někdy ocenil více klidu. Pomalým, tichým hlasem se ve vyprávění vrací ke klidnému životu mnicha v Institutu buddhistické dialektiky v Dharamsale.

Kelsangův dům, respektive dům Eliščina otce, ve kterém dvě rodinné jednotky společně bydlí, jsem měla možnost navštívit. Již zdáli je vidět tibetská vlajka třepetající se na střeše domu. I v přízemí, které Kelsangova rodina obývá, jsou známky tibetské kultury všude. V obývacím pokoji je na stěně obrázek dalajlamy, hned vedle něj se nachází buddhistický oltář. Ze stropu visí lungty⁷⁸. Kuchyň je zase plná indického koření, jež si Kelsang přivezl z cest za rodiči, indického čaje, který Kelsang vaří s mlékem a cukrem tak jako v Indii, a dalších ingrediencí, které v České republice najdeme jen stěží. Kelsang hovoří o tom, že často vaří tibetské jídlo, celé jeho české rodině moc chutná. I drobné předměty po obvodu místnosti připomínají tibetskou kulturu nebo Kelsangův život v Indii. V knihovně se skrývá spousta knih o buddhistické filosofii, a to jak v jazyce českém, anglickém, tak tibetském. Atmosféra v domě je velmi živá, rozjařená, hlučná. A mezi rozverností Eliščiny rodiny proplová tichá a klidná osobnost Kelsanga.

Všichni v Eliščině rodině mluví aspoň trochu anglicky a Kelsanga přijali velmi vstřícně. Ze začátku se všichni snažili s ohledem na Kelsanga mluvit anglicky. Manželství trvá ale již několik let, a tak při většině konverzací převládá čeština. Kelsang pak jen v klidu sedí a rozjímá. Nezdá se ale, že by to mu nějak vadilo. Sám o sobě říká, že není příliš komunikativní. I to ale může podněcovat Kelsangův dojem, že není *doma*.

Kelsang připomíná, že v domě bydlí pouhé tři roky, předtím několik let žili v malém ostravském bytě. Chyběla jim ale příroda, a když se narodila Amálie (2000), bylo jim jasné, že stěhování se nevyhnou. Právě v té době přišel Eliščin tatínek s návrhem společného bydlení. Po dlouhých debatách česko-tibetská rodina nabídku přijala. Kelsang povídání o svém českém domově zakončuje slovy. „*Cítím se tu dobře.*“⁷⁹

Několikrát však zmínil, že oba jeho rodiče doufají, že se jednou vrátí do Indie a dodává, že to zcela závisí na Elišce. Pokud by souhlasila s životem v Indii, on by se stěhoval hned. Na život v Indii mají manželé ale rozdílné pohledy. Kelsang ho popisuje

⁷⁷ „*temporary home*“

⁷⁸ Lungty jsou tibetské modlitební praporky s vyobrazením lungty, větrného koně. Lungta je tibetským symbolem dobrého osudu a pohody.

⁷⁹ „*I feel good here.*“

velmi idylicky, Indii líčí jako zemi překrásných míst, kde žít je radost. S něžností popisuje, jak vnímá každoroční cestu do Indie. „*Tam jsem doma.*“⁸⁰ O cestě zpátky mluví jako o cestě smutku. Při zpáteční cestě do České republiky si na letišti si uvědomí, že opouští svůj domov.

A téma uzavírá větou: „*Stále nevíme, kde budeme bydlet, tady nás nic nedrží, dům není náš, platíme pouze nájem, kdykoli se můžeme přestěhovat kamkoli jinam.*“⁸¹

I rozhovory s Tseringem probíhaly v domě, ve kterém žije se svou manželkou Veronikou. Stejně jako Kelsang žije Tsering ve dvougeneračním domě, sdílí dům s rodiči Veroniky. Na rozdíl od Kelsanga, který má se svou rodinou oddělenou domácnost od domácnosti Eliščiných rodičů, Tsering sdílí se svým tchánem a tchýní kuchyň a obývací prostory. Nezdá se ale, že by mu to vadilo.

V domě Tseringa však vůbec nejde poznat, že by v něm žil Tibetan. Nachází s v něm pár buddhistických sošek, ty jsou ale jedinou připomínkou tibetské kultury. To je dáno i tím, že dům zařizovali rodiče Veroniky a mladý pár vzhled domu respektuje. Také tu žijí krátkou dobu, Tsering přijel před necelým půl rokem. Můžeme říci, že se rodiče Veroniky mladého páru ujali, nabídli jim střechu nad hlavou. Tsering říká, že nemá potřebu v domě nic měnit. Celý život žil v klášteře a říká, že může žít kdekoli. K tomu dodává, že se v malé české vesnici cítí dobře. Je pro něj důležité, že se k němu Veroniky maminka i tatínek chovají moc hezky. Sám říká, že má oba moc rád. Bohužel anglicky umí jen maminka, a to ne moc dobře, tatínek Veroniky vůbec, ale ani Tsering nemluví anglicky plynule, takže Veronika, která plynule hovoří tibetsky, překládá. Jak sám Tsering ale poznamenává, jazyk není vše, rozumí si s nimi i tak. Říká, že se svým tchánem moc rád manuálně pracuje.

Dům je velký, vzdušný, s nádechem historie a zařízený s respektem k přírodě, která dům obklopuje. Například šálky na čaj, ve kterém nám Veronika servírovala občerstvení, jsou zdobené jemným květinovým motivem. V podobném duchu je zařízen celý dům, čiší z něj pohoda, odpočinek a pečlivost, s níž se o něj Veroničiny rodiče starají. I terasa před domem je upravená, čistá a dřevěný nábytek ladí s odstínem kmenů stromů, které terasu lemují. V domě je klid. Souznění – to je slovo, které toto místo charakterizuje. Je velmi

⁸⁰ „*There I am home.*“

⁸¹ „*We still do not know where we will live, nothing keeps us here, the house is not ours, we just pay a rent, whenever we can move anywhere else.*“

snadné a přirozené si představit, jak každé ráno v této oáze klidu Tsering učí Veroniku buddhistické filosofii.

Sám Tsering říká, že má spoustu domovů a směje se u toho. Zmiňuje domov v Tibetu, přestože se mu po životě v něm nestýská. Tibet pro něj znamená místo, odkud pochází, kde je jeho rodina. Zmiňuje ho jako jeden ze svých domovů. Dodává ale, že ani kdyby došlo k osvobození Tibetu, nechtěl by tam žít. Pak mluví o Indii. Popisuje, jak mu v Indii bylo dobře, vzpomíná na klášter Sakja v Déhrádúnu, o kterém říká: „*To byl dlouhou dobu můj domov.*“⁸² Vzpomíná ale i na domov v Dárdžilingu, kam jezdil na prázdniny za svou adoptivní rodinou. Tseringovo pojetí domova se odkazuje k tomu, kde žije, kde přebývá. Jeho představy se nevztahují k místu, kam se domnívá, že by patřil, ale jasně popisuje domov jako místo, kde žije. Proto s potutelným úsměvem poznamenává: „*Ted' je můj domov tady v České republice.*“⁸³ Domnívám se, že můžeme vidět souvislost s tím, jak je Tseringův život ovlivněn buddhistickou filosofii. Jeho vyprávění interpretuji tak, že si domov nosí sám v sobě.

Gelek ve svých představách lokalizuje svůj domov do České republiky. Říká sice, že byt, ve kterém s Janou bydlí, vnímá jako dočasné zázemí, hovoří o něm ale jako o domově. Dočasnost zmiňuje proto, že by se jednou rád přestěhoval do jiného bytu, a také proto, že kvůli pracovní vytíženosti nemají s Janou čas si byt zútulnit a zařídit tak, jak by si představovali. Říká, že tam přespává a tráví volné chvíle, dodává ale, že většinu času stejně tráví svou prací. Gelekův domov jsem neměla možnost navštívit. Při povídání o domově vzpomíná i na svůj pobyt v Indii a říká: „*Měl jsem rád svůj indický domov.*“⁸⁴ Zdá se, že i on vnímá domov jako místo, kde právě je a kde večer skládá svoji hlavu.

Nelze konstatovat, že by záleželo na délce pobytu v České republice, či na době strávené mimo území Tibetu. Zatímco Pema, který nebyl v Tibetu již téměř dvacet let, ho stále nazývá domovem, Tsering, který je na tom podobně, ale v České republice je zatím půl roku, už ve své řeči, vedle tibetského a indického, zmiňuje i domov český. Má domov tam, kde momentálně žije. Dorjeho domov je jednoznačně v Tibetu, přestože žil několik let v Číně a ani v České republice domov nevidí. Kelsang, který už v České republice založil

⁸² „*That was my home for a long time.*“

⁸³ „*Now my home is here in the Czech Republic.*“

⁸⁴ „*I liked my Indian home.*“

rodinu a je tu s ní usazen, stejně vidí domov tam, kde je jeho rodina, tedy v Indii. Pojetí domova je tedy velmi rozmanité a jak je vidět, najdeme jen málo paralel.

4.4 Sociální sítě

4.4.1 Kontakt s rodinou a cesty „domů“

Rodina je pro Tibetany velké téma. Všichni v rozhovorech popisují rodinu jako jednu ze základních hodnot tibetské kultury. Shodně tvrdí, že je rodina velmi důležitá.

Začneme u Kelsanga. Kelsang ve vyprávění několikrát zmiňuje, že pro něj bylo velmi těžké opustit Indii natrvalo a začít žít v Česku. Důvodem je jeho rodina v Indii. Popisuje, že bylo samozřejmé, že zůstane s Eliškou a jejich dítětem, moc si ale přál, aby jejich společný život byl v Indii, v blízkosti jeho rodiny. Nestalo se tak a rodina Norbu žije již dvanáct let v České republice.

Kelsangův vztah s rodinou je velmi úzký i přesto, že žijí tisíce kilometrů od sebe. Volají si každý týden. Vzhledem k tomu, že Kelsangovy rodiče nemají počítač, volá jim Kelsang prostřednictvím předplaceného kreditu ze Skypu na mobilní telefon.

Kelsang jezdí do Indie s Eliškou a dětmi každé léto na dva až tři měsíce. V Indii pak Kelsang celé léto tráví s rodinou v Dárdžilingu v domě svých rodičů. Eliška obvykle pracuje na výzkumu. Působí na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity a dříve studovala indologii, takže je s oblastí spojena a cestu do Indie využívá pracovně.

Sále velmi citlivě vzpomíná na Eliščinu první návštěvu jeho rodičů. Nepřiznal jim, že je to jeho přítelkyně. A to z důvodu toho, že se bál reakce svého otce, který toužil po tom, aby se Kelsang stal mnichem. Říká, že pro něj bylo těžké přiznat své rodině, že se rozhodl ukončit své mnišství a žít se svou českou přítelkyní, se kterou v té době čekali miminko. Situace byla opravdu náročná. Kelsang se nejprve svěřil svému bratrovi, posléze pravdu sdělil i jedné ze svých sester, dále jeho druhé sestře, která tento fakt přijala s nevolí. Pak se svěřil i své mamince a nakonec se o situaci dozvěděl i jeho tatínek. Ten se s faktem, že z Kelsanga mnich nebude, srovnával velmi těžce.

I pro Dorjeho je jeho rodina velmi důležitá a chce brzy žít pod jednou střechou se svými rodiči. Z České republiky je se svými rodiči i sourozenci v úzkém kontaktu. Říká, že díky mobilním telefonům je to velmi jednoduché. Vzpomíná i na svá studia v Číně. I tehdy rodině volal, ale ne tak často, protože ještě neměli mobilní telefon. Vždy se musel na telefonování do vesnice domluvit. Brzy se však do Tibetu vrátí, jeho hlas při povídání o rodině tedy není podbarven smutkem, spíše je cítit, že už se velmi těší.

To Gelek o své rodině hovoří se steskem v hlase. Hned na úvod podotýká, že volání domů dříve nebylo tak jednoduché jako dnes. Nyní si ale s rodiči a sourozenci díky mobilním telefonům volá často. Jeho pojem *často* však znamená jednou za pět až šest měsíců. To se velmi liší například od Kelsangova pojetí termínu *často*, který tím míní každý týden. Dříve také posílal své rodině nějaké peníze, nyní ale nepotřebují, vystačí si sami. S úsměvem na tváři pak dodává, že možná brzy bude potřebovat podporu on sám.

Velmi těžké bylo pro Geleka zkontaktovat se s rodinou poprvé. V době, kdy odešel z Tibetu, nikdo z jeho rodiny mobilní telefon neměl. Gelek ale zůstal v kontaktu se svým učitelem z kláštera, díky kterému se později mohl zkontaktovat se svou rodinou. Velmi citlivě popisuje, že to pro něj byl velmi silný zážitek, slyšet po dlouhé době svou matku a oznámit jí, že je v pořádku.

Když se v rozhovoru vracíme k jeho české rodině, přiznává, že kontakt s nimi již není tak intenzivní. Manželský pár se rozvedl, dnes žije jeho český otec v Itálii, má novou manželku a děti. Kontakt ale stále udržují a jak Gelek podotýká, že ho stále zve do Itálie na návštěvu. O své české matce nemluví.

Tsering také vypráví, že mu chybí jeho rodina, ale vysvětluje, že pojetí rodiny ze strany buddhistických mnichů je specifické. Neměli bychom mít rodiče rádi víc než ostatní lidi. Na všech lidech by nám mělo záležet stejně. Říká, že je také rozdíl mezi tím *mít rád* a *být připoután*.

Ale ujišťuje mě, že by rodiče moc rád navštívil, moc rád by se vydal do Tibetu. To je ale zatím nemožné. Několikrát žádal o vstup do Tibetu, nikdy mu to však nebylo ze strany čínských úřadů umožněno.

Nyní si s rodiči volá, ale stejně jako Gelek a Dorje podotýká, že dříve to nebylo tak jednoduché. Pamatuje na to, že když chtěl v době svých studií v Indii zavolat domů, musel telefonát dlouhodobě plánovat. V jeho vesnici byl jen jeden telefon, jeho rodina se tedy

musela s majitelem domlouvat na přesnou hodinu, kdy si budou moci s Tseringem zavolat. Pochvaluje si, že nyní je to díky mobilním telefonům mnohem jednodušší.

Pema se svou rodinou v kontaktu není. S otcem nehovořil od doby, co opustil Tibet, Pemova matka zemřela. V kontaktu není ani s prarodiči, kteří ho několik let vychovávali. Říká, že když jim zkoušel volat, měli strach. Kvůli politické situaci. Báli se, že by měli problémy s čínskou policií.

O své matce ale hovoří velmi bolestně. Říká, že i když se snaží sebevíc, nedokáže si vybavit její tvář. Nevzpomíná si na ni. Žena, která ho porodila, pro něj není matkou, matkou pro něj je jeho kmotra, adoptivní matka, která Pemu finančně podporovala v době jeho studií v Indii.

Pema často mluví v obecných rovinách, mluví o tibetských hodnotách obecně a i o rodině se jednou rozhovořil. Zásadní rozdíl ve vztahu k rodině vidí v pojetí východních a západních kultur. Myslí si, že v západních kulturách je přílišná svoboda a chybí v ní rady od starších. Děti nedostávají rady od svých rodičů, a pokud ano, neberou je vážně, rady rodičů pro ně většinou nejsou směrodatné. Ve východních kulturách je tomu naopak. Na otázku, čemu dává osobně přednost, odpovídá, že jednoznačně radám od rodičů. To může souviset i s tím, že je to aspekt, který ve svém životě postrádá. Říká, že mladí lidé v západních kulturách si dělají, co chtějí, tak to ale v Tibetu není. Tam je názor rodičů svatý. I přesto, co prožil, pak popisuje, proč je důležité dát na rady rodičů. Je přesvědčen, že oni přeci vědí, o čem mluví, také si třeba něčím podobným procházeli a mají zkušenosti. Říká: „*Nikdy by Ti neradili špatně, milují Tě.*“⁸⁵

Přestože žije Pema sám, často vypráví o rodině, kterou si založí. Rodinu vyzdvihuje nad všechno ostatní. Jeho počínání však lze interpretovat ve stejné rovině, jak sám interpretoval vztah k rodné zemi. Touží po něčem, co nikdy neměl a moc rád by si to vynahradil.

Jak je z vyprávění patrné, rodina je pro Tibetany důležitou hodnotou, zejména vztah s rodiči je velmi silný. Často se objevuje touha se s rodiči setkat, avšak vyjma Dorjeho to pro ně není možné. Také je patrná úcta k rodičům a dokonce si sami uvědomují, že v západních kulturách není samozřejmostí. Dvougenerační soužití považují spíše jako výhodu než nevýhodu. A jak zmiňuje Gelek, může to být i tím, že jsou na sobě členové

⁸⁵ „*They never teach you wrong, they love you.*“

rodiny v Tibetu více závislí, obstarat si obživu je často možné jen v rámci rodiny. Naopak v naší společnosti jednotlivci snáze přežijí bez podpory rodiny.

4.4.2 Přátelé

I přátelství všichni narátoři uvádí jako další ze zásadních hodnot tibetské kultury. A jaké přátelské vztahy udržují oni sami?

Když s Kelsangem otevřeme toto téma, nejprve hovoříme o přátelích z Indie. S nimi úzký kontakt neudrhuje, výjimečně si s někým zavolá přes Skype. Kelsang žije v České republice již dlouhou dobu a říká, že s lety kontakty slábnou. Rád ale na své přátele vzpomíná a podotýká, že kdyby žil v Indii, určitě by se vídali. Hovoří zejména o kamarádech ze studií, a to jak v Déhrádúnu, tak později v Dharamsale. Vzpomíná, že spolu zažili spoustu legrace, přiznává i nějakou tu nekalost. „*To byli praví přátelé.*“⁸⁶, podotýká. Říká, že má i nějaké kamarády v rodném Dárdžilingu, není jich ale mnoho a vazby nejsou silné.

V době, kdy žil Kelsang v Praze, trávil hodně času se svými českými přáteli. Většinu z nich poznal na univerzitě, pak už to byli přátelé přátel, se kterými se setkal na různých večírcích či v hospodě. Ale od té doby, co se přestěhoval do Ostravy, se s nimi nevídá. O kontaktu s nimi mluví tak, že vidí jejich obrázky na Facebooku a že když jede do Prahy, může se jim ozvat. Vzpomíná zejména na Dominiku, velmi dobrou přítelkyni: „*Dominika, s ní jsem trávil hodně času, taky byla hlavní organizátorka různých setkání, v Praze se pořád něco dělo.*“⁸⁷

Přiznává, že od té doby, co žije v Ostravě, je to jiné, složitější. Jako by tu byl uvězněný, izolovaný od okolního světa. A to nejen od své rodiny, přátel, ostatních zemí, ale i od zbytku České republiky. Kolem Ostravy žádné české přátele nemá. Říká, že je velmi těžké se s někým spřátelit. Popisuje ale, že má pár přátel z jiných zemí, například z Anglie nebo Skotska, kteří žijí v okolí Ostravy. Hraje s nimi fotbal. Na Facebooku mají skupinu, prostřednictvím které komunikují a občas si chodí zahrát fotbal. Jedná se o cizince žijící v Ostravě, většinou ženaté s Češkami.

⁸⁶ „*They were real friends.*“

⁸⁷ „*Dominika, I spent a lot of time with her, also she was the main organizer of different meetings, in Prague there was still something going on.*“

Dál explicitně říká: „*Nemám tu české přátele.*“⁸⁸ Zní to ale spíše jako konstatování, než že by si zoufal. „*Navázat přátelství s českými chlapci či muži je velmi obtížné.*“⁸⁹ Říká, že neví proč. A když už s někým navázal přátelství mezi Čechy, většinou to byly ženy. Ani proto nemá vysvětlení.

Fotbal ho propojuje i s obyvateli vesnice, ve které Kelsang žije. Přizvali ho mezi sebe. Každé úterý a čtvrtek si chodí zahrát pro radost. Říká, že ho to moc baví. O místních mužích mluví jako o přátelských osobách, oceňuje na nich, jak ho vždy pozdraví a jak vstřícně se k němu chovají, ale je těžké s nimi navázat přátelství kvůli jazykové bariéře. Oni neumí anglicky, on neumí česky.

Tmelícím prostředkem, který napomáhá v navazování kontaktů je tedy v případě Kelsanga sport, jeho hobby.

Pema začíná povídání o přátelství opět v obecné rovině. Svě přátele považuje za svou rodinu a snaží se s nimi udržovat v kontaktu. Popisuje to jako občasné dopisování na Facebooku či příležitostné volání na Skypu. Přátelství si velmi váží, má v jeho životě vedoucí úlohu. Když jsem se ale zeptala na konkrétní přátelství, žádná neodhalil a vrátil se k tomu, že má přátele po celém světě a že s nimi je v kontaktu díky sociálním sítím. Několikrát však zmiňuje, že přátelství je pro Tibetany velmi důležité.

V pozdějších rozhovorech pak přiznává svou osamělost. I Pema, stejně jako Kelsang, říká, že je velmi těžké navázat v České republice opravdové přátelství. Je pro něj těžké v Praze najít někoho, komu by mohl věřit a popisuje, že se mu za čtyři roky strávené v České republice nepodařilo najít pravého přítele. Trochu kriticky poznamenává, že lidé na Západě berou přátelství jinak, nemá pro ně takovou hodnotu. Tím obhajuje, proč se mu zatím nepodařilo najít opravdového přítele. Do kontrastu staví Indii, tam neměl s hledáním přátel problém. Smutně dodává: „*Ano, jsem tu sám, jsem osamělý. Ale my Tibetané jsme na samotu zvyklí.*“⁹⁰

Se svými spolupracovníky se mimo pracovní prostředí nevidá. I přesto, že se snaží navazovat kontakty a chodit do společnosti, nedaří se mu vytvářet dlouhodobá přátelství. Pema ale občas může být velmi urputný ve své snaze získat dobrého přítele, a tím může spoustu lidí odradit.

⁸⁸ „*I do not have Czech friends here.*“

⁸⁹ „*To make friendship among Czech boys or men is very difficult.*“

⁹⁰ „*Yes, I am here alone, I am lonely. But we Tibetans are used to loneliness.*“

Nyní je nutné zmínit, že na rozdíl od ostatních narátorů, Pema nežije v České republice v páru a nemá žádnou přítelkyni. To jeho pocit samoty dozajista jen umocňuje.

Dorjeho případ je naprosto odlišný. Samotu určitě necítí. Většinu času tráví společně s Lucií a setkává se i s jejími přáteli. Většina z nich hovoří anglicky. A Dorje je všechny ve svém vyprávění považuje i za své přátele. Také aktivně vyučuje v Praze tibetštinu a na kurzech potkává spoustu lidí, často protibetsky založených, tedy s podobným naladěním. Říká, že se v Praze už spřátelil se spoustou lidí. Zjevně ale nepojímá slovo přítel tak hluboce jako například Pema.

Dorje má spoustu přátel ve své rodné vesnici, na které se moc těší. Bojí se ale, že si s nimi po návratu zpočátku nebude mít co říci.

V Číně příliš mnoho přátelských vztahů nevytvořil. Dodává jen: „*To víš, Číňané jsou jiní než my.*“⁹¹

V Indii žil Tsering v klášteře, kde měl spoustu přátel. Se svými přáteli je v úzkém kontaktu, a to prostřednictvím aplikace *WeChat*⁹², která je obecně u Tibeťanů velmi oblíbená. Tsering opustil Indii nedávno, je pochopitelné, že kontakt s přáteli je silnější než například u Kelsanga, který žije v Česku již několik let.

České přátele si zatím nestihl vytvořit, přestože by chtěl. Ale i Veronika tím, že trávila spoustu let mimo Českou republiku, má sice přátele všude po světě, v České republice ale jen pomálu. Pár je tedy, i kvůli pracovní vytíženosti a soukromém studiu buddhistické filosofie, izolován od okolí a zatím odkázán pouze na kontakt s rodinou Veroniky.

Na otázku o přátelství Gelek odpovídá: „*Mám spoustu českých přátel.*“⁹³ Postupně ale přiznává, že se s přáteli moc často nevidá, jen jednou za pár měsíců. A znovu zmiňuje svoji pracovní vytíženost. O žádných konkrétních přátelích se však nezmiňuje. Většinu času tráví s Janou, o té mluví hodně. Zmínil, že ona je jeho nejlepší přítel.

A co se týče přátel z Tibetu a Indie, s nimi je v příležitostném kontaktu prostřednictvím sociálních sítí, aplikace *WeChat* nebo *Skypu*.

⁹¹ „*You know, Chinese people are different than us.*“

⁹² Jedná se o posílání hlasových zpráv. Aplikace je zdarma a není tak náročná na sílu internetového připojení jako například *Skype*.

⁹³ „*I have a lot of Czech friends.*“

Zdá se, že není lehké navázat přátelství s Čechy. Sami Tibetané zmiňují, že by chtěli, ale necítí vlídnost z české strany. Důvodem ani tak nejsou kulturní rozdíly nebo obava z toho, že by nenašli s Čechy stejné téma, spíše to je jazyková bariéra, časová vytíženost nebo izolovanost a tedy nedostatek prostoru pro navazování nových přátelství. To v nich vyvolává pocit samoty, který někdy ani přítomnost partnerek nedokáže utišit. Často vzpomínají na přátelské vztahy ze studií. A bezpochyby jim sociální sítě, mobilní telefony a různé aplikace pomáhají kontakty udržovat. Je ale znatelné, že by ocenili reálného přítele, se kterým by mohli zajít na čaj nebo na pivo.

4.4.3 Partnerky

Jak to tak bývá, naše životy jsou často ovlivněné našimi partnery a partnerkami. Osoby, se kterými sdílíme svůj život, nás formují, ukazují určité formy a alternativy. Vztahy jsou o sdílení, ale také přijímání a objevování světa námi milované osoby. Jiné tomu není ani u česko-tibetských párů.

S výjimkou Pemy žijí v České republice Tibetané s českými ženami. Někteří se s nimi seznámili až po příjezdu do České republiky, jiní do České republiky přicestovali s nimi a jen kvůli nim. Je patrné, že ve všech čtyřech případech jsou životy Tibetanů ovlivněné životem, povahou, rodinou, smýšlením jejich partnerek. Také proto jsem se výše věnovala popisu seznámení se a vztahu s rodinou partnerky. Považuji tyto informace za velmi relevantní, jelikož ovlivňují životy samotných Tibetanů.

4.4.4 Jazyková bariéra

Co se týče jazyka, mateřským jazykem je pro všechny narátory tibetština. Anglicky se dorozumí všichni, někteří lépe, někteří hůře. Ale jak jsou na tom s jazykem země, ve které momentálně žijí?

Ani jeden nehovoří česky. Znají pár slov, umí si objednat pivo nebo čaj, ale s výjimkou Geleka nejsou schopni ani krátké konverzace. Všichni shodně považují jazykovou bariéru za velký problém.

Například Kelsang uvádí jazykovou bariéru za hlavní důvod toho, že nemá v okolí Ostravy přátele a vysvětluje tím i nesnáze s hledáním zaměstnání. Češtinu se ale učít

neplánuje, nechce se mu do toho. V minulosti to zkusil a nešlo mu to. Říká, že se rád učí něco, co může hned aplikovat, jako například cokoli technického, manuálního. Se studiem jazyků je to jiné, říká, že je unaven ze studia slovní zásoby, gramatiky a vůbec, že je čeština moc těžká.

I Pema to, že neumí česky, považuje za velkou překážku. Na rozdíl od Kelsanga by se však chtěl česky naučit. Přiznává ale, že považuje češtinu za náročný jazyk a navíc, že kvůli práci nemá moc času.

I Tsering, který plánuje v České republice zůstat dlouhou dobu, možná navždy, studium češtiny plánuje. Brzy se však bude muset kvůli byznysu – e-shopu, který s Veronikou provozují – vrátit do Indie a Nepálu pro zboží, a stráví tam pár měsíců. Domnívá se proto, že by všechno zapomněl, a tak chce začít, až se vrátí zpět a v Česku se natrvalo usadí.

Gelek v běžném životě češtinu používá, se svými zákazníky mluví česky. Jedná se o lámanou češtinu, které však lze rozumět. Ani jeden Tibetan žijící v České republice jeho, byť skromné, znalosti českého jazyka zatím nepřekonal. Dodává, že česky se snaží mluvit i doma s Janou.

Nyní bych ráda zmínila, jak ostatní narátoři komunikují se svými manželkami. V případě Tseringa je to tibetština, Veronika hovoří plyně tibetsky. Lucie studovala čínštinu již v České republice na univerzitě a při pobytu v Číně si znalost čínštiny vypilovala. S Dorjem spolu hovoří čínsky. Pozoruhodná je situace v rodině Kelsanga. Se svou manželkou Eliškou hovoří anglicky, se svými dětmi tibetsky. Eliška s dětmi mluví česky. Pokud tedy Kelsang hovoří s dětmi, nerozumí Eliška. Když s dětmi mluví Eliška, nerozumí Kelsang. A když rodiče komunikují mezi sebou, nerozumí děti, protože se zatím anglicky neučí.

4.5 Identita

Všichni narátoři se jednoznačně hlásí k tibetské národnosti. Všichni jsou velmi hrdí na svůj původ. Dorje i Pema v rozhovorech často používají vyjádření „*My Tibetané*.“⁹⁴ Cítí se být Tibetany. Souhlasně tvrdí, že na tom se nikdy nic nezmění. Všichni ctí

⁹⁴ „*We Tibetans*.“

tibetskou kulturu, historii, jazyk, tibetský lid, zemi, zvyky, tradice, hodnoty, náboženství. Všichni několikrát zmínili svoji příslušnost k tibetskému etniku.

V cestovních dokladech má však každý napsáno něco jiného. Zatímco v dokladech Pemy, Kelsanga⁹⁵ i Geleka najdeme označení *tibetský uprchlík* a jejich občanství je tibetské, Tseringova státní příslušnost je díky jeho indické adoptivní rodině indická, Dorje je zase držitelem pasu oficiálně vydaného Čínskou lidovou republikou.

Tenzin Tsundue, tibetský aktivista, básník a spisovatel popisuje ve svých příbězích svoji „příslušnost nikam“. Připomíná, že Tibet oficiálně jako stát neexistuje, nenajdeme ho na žádné politické mapě světa. (Tsundue, 2002) Označení tibetského občanství v dokladech je tedy poněkud zavádějící.

Přeneseme-li se ale přes identifikační doklady a budeme-li se věnovat pocitům samotných narátorů, všichni cítí jednoznačnou příslušnost k tibetskému lidu, a to bez ohledu na to, kde vyrůstali, zda v Tibetu byli nebo ne či jak dlouho žijí za hranicemi Tibetu. Uvnitř jsou Tibeťany. A jak jsem zmínila, na svůj původ jsou velmi hrdí.

Když Kelsang mluví o období rozhodování se mezi životem v Indii nebo v České republice, jeho hlas potmění a v očích se objeví smutek. „*Viš, ve své mysli nežiji v České republice, stále necítím, že bych sem patřil. Ale cokoli se může stát, cokoli se může změnit, možná budu jednou žít zase v Indii. Nyní jsem tu tak nějak usazený. Ale nejsem Čech. A nikdy nebudu.*“⁹⁶

Z české kultury toho, pravda, přijali po málu. Žijí tady, pracují tady. Ale mluví o sobě jako o Tibeťanech žijících v České republice. Dokonce často zmiňují „žijících v Evropě.“ K Česku nemají žádný zvláštní vztah, považují ji za zemi, kde mohou žít, ale nevnímají ji jako místo, kam patří.

Pema říká: „*Narodil jsem se jako Tibeťan a zemřu jako Tibeťan.*“⁹⁷ A pokračuje: „*Mým jediným přáním je zemřít v horách, ve kterých jsem se narodil. A v příštím životě se také chci narodit jako Tibeťan. Je mi jedno, jestli jako lidská bytost, zvíře nebo cokoli jiného, ale chci být Tibeťan.*“⁹⁸

⁹⁵ Vzhledem k tomu, že Kelsangův tatínek byl Tibeťan, i Kelsangovo občanství je tibetské. Indické úřady mu nabídly vydání platného indického dokladu, s tím, že by jeho občanství bylo indické, Kelsang se totiž na území Indie narodil. Musel by se však vzdát svého tibetského občanství, což jak zmínil, pro něj nepřipadalo v úvahu.

⁹⁶ „*You know, I'm not mentally in the Czech Republic, still I don't feel I belong here. But anything can happen, anything can change, maybe one day I will live in India again. Now I'm kind of settled here. But I am not Czech. And I will never be.*“

⁹⁷ „*I was born as a Tibetan. I will die as a Tibetan.*“

⁹⁸ „*My only wish is to die in the mountains I was born in. And in my next life, I also want to be born as a Tibetan. I do not care if I will be human being, animal or anything else but I want to be Tibetan.*“

Tsering vnímá svoji tibetskou národnost, ale příliš ji nerozebírá. Spíše zmiňuje, že chce být dobrým člověkem a žít spokojený a dobrý život. A neřeší, jestli to bude v Tibetu, Indii nebo v České republice či zda se bude cítit Čechem nebo Tibetánem. Žije.

Je tedy očividné, že Tibetáni žijící v České republice se cítí jako Tibetáni a do české kultury se neasimilovali. Naopak i ve vztahu s českou partnerkou lze můžeme pozorovat, že právě ony spíše přijímají tibetskou kulturu.

5 Závěr

Práce nahlíží do života Tibetánů v České republice, odhaluje jejich životní příběhy, věnuje se jejich názorům, myšlenkám, současnému životu. Z výsledků práce je patrné, že na ně můžeme nahlížet jako na transnacionální migranty.

V České republice Tibetáni tvoří komunitu, žijí vlastní oddělené životy, často se svými českými partnerkami. Ve většině případů sice mají ponětí o přítomnosti svých *krajanů*, ale nepřikládají tomu až takovou důležitost, žijí v České republice svůj vlastní život.

Představené životní příběhy narátorů bezpochyby ovlivnily jejich současné životy, to, jak momentálně žijí v České republice. Jejich životní zkušenosti ovlivnily jejich názory, myšlenky, představy. Každá životní zkušenost nás formuje. A přesto, že narátoři sami sebe vnímají jako Tibetány a jakoby občas naznačovali, že s Českem nemají nic společného, jejich život je k zemi v srdci Evropy silně připoután. Svoji transnacionalitu si neuvědomují, je však neoddelitelnou součástí jejich životů.

Sami o sobě hovoří jako o Tibetánech, často se ve vyprávění vztahují právě k Tibetu. I domov často lokalizují do země svého původu. Koncepce pojetí domova je však různá, v nějakých případech je to konkrétní dům, ve kterém dotyčný vyrůstal, v jiném je to obecně země původu (to lze však interpretovat tím, že na konkrétní domov z dětství má neblahé vzpomínky). Domov je pak v jejich pojetí spojován s rodinou. Je tedy deterritorializován. Rodina obecně patří mezi základní hodnoty Tibetánů a narátoři tento fakt jen potvrzují. Zároveň jsou pro ně rodinní příslušníci často jediným spojením s rodnou zemí. To je jeden z aspektů potvrzení transnacionalismu u narátorů. Nyní však tvoří život

v České republice (vyjma Dorjeho, ten se brzy vrátí do Tibetu). Aniž by si to přiznávali, jejich každodenní problémy se vztahují zejména k zemi jejich současného pobytu. Řeší práci, kterou pro ně najít není lehké, bydlení v České republice (nenazývají ho však domovem), trápí je, že mají málo přátel v zemi, kde žijí.

Výsledky práce ukazují, že Tibeťané mají transnacionální sociální sítě, vztahují se k různým transnacionálním sociálním polím. Přestože sami sebe deklarují jako Tibeťany, díky jejich životním zkušenostem a jejich životu mimo zemi původu, jejich vědění Tibet přesahuje. Jsou tedy transnacionálními migranty.

Sociální sítě Tibeťanů jsou omezené. Co se týče země původu, často jsou v kontaktu pouze s rodinou či s několika málo přáteli, v České republice pak většinou tráví čas se svými protějšky, zpravidla v úzkém okruhu lidí, výjimečně navazují hluboké přátelské vztahy.

Jak ale můžeme pozorovat, přestože určité aspekty života se objevují u více narátorů (př. důvodem migrace je touha po svobodě a větším vzdělání, do České republiky je přivedla partnerka), v mnoha základních věcech se liší a nelze je vnímat jako uzavřenou komunitu s totožnými motivacemi.

Lze se domnívat, že každý zastupuje určitou skupinou tibetských emigrantů žijících ve světě. Kelsang je zástupcem druhé generace emigrujících Tibeťanů, emigroval jeho otec, on nikdy v Tibetu nebyl. Přesto se Tibeťanem cítí, vyrůstal v tibetském prostředí, tibetština je jeho mateřský jazyk, navštěvoval tibetské školy, studoval tibetský buddhismus. V České republice zůstal po stáži, na kterou byl pozván místní univerzitou. Dorje je příkladem Tibeťana studujícího v Číně. I takových případů je hodně. Gelek, tibetský emigrant, který se díky sponzorské rodině dostal do České republiky a zůstal s českou dívkou. Pema reprezentuje stejnou skupinu, s tím rozdílem, že zůstal kvůli vlastnímu přesvědčení, ne partnerce, tu nemá. A nedávno přichází Tsering, jež s Veronikou spojil zájem o buddhistickou filosofii, a usoudili, že jim bude lépe v rodné zemi Veroniky.

Přestože sami sebe považují za stejné jako před emigrací ze země původu, popisují své myšlení a názory za nezměněné, z bádání je znatelný pravý opak. Neřeší, kam půjdou pást jaky, ale v jaké restauraci se večer najedí, neřeší Losar⁹⁹, ale Vánoce. Ve svém myšlení jsou tedy daleko za hranicemi své rodné země.

⁹⁹ tibetský nový rok

Ani jejich domovy v České republice nevypadají dočasně, přestože je tak popisují. Aniž by si to uvědomovali, zabydlují se, kupují finančně nákladné příslušenství domu, přemýšlí do budoucnosti. A i když někteří tvrdí, že by se chtěli vrátit, jen čas ukáže, zda se tomu tak opravdu stane.

Bibliografie

APPADURAI, A. *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota. Press, 1996, xi, 229 p. ISBN 08-166-2793-2.

APPADURAI, A. *The social life of Things: Commodities in a Cultural Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986. ISBN 97-805-2135-7265.

BIRDWELL-PHEASANT, D a LAWRENCE-ZUNIGA, D. *House Life: Space, Place and Family in Europe*. Oxford: Berg, 1999. ISBN 18-597-3235-6.

BRETTELL, C., HOLLIFIELD, J.F. *Migration theory: talking across disciplines*. New York: Routledge, 2000, viii, 239 p. ISBN 04-159-2611-4.

BÚRIKOVÁ, Z., MILLER, D. *Au-pair*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Českou asociací pro sociální antropologii (CASA), 2013, 267 s. Cargo (Sociologické nakladatelství), 3. sv. ISBN 978-807-4191-510.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

DOUGLAS, M. „*The Idea of a Home: A Kind of Space*“. In: *Social Research*, Vol. 58, No1.str. 287-307. The new school, 1991.

HAMMERSLEY, M., ATKINSON, P.. *Ethnography: principles in practice*. 3rd ed. New York: Routledge, 2007, xi, 275 p. ISBN 978-020-3944-769.

HANNERZ, U. *Transnational Connections*. London: Routledge, 1996.

HESS, J. M. *Immigrant Ambassadors: Citizenship and Belonging in the Tibetan Diaspora*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2009, xv, 266 p. ISBN 978-080-4760-171.

KOLMAŠ, J. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. Editor Jaroslav Malina. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002, 132 s. Scientia (Nadace Universitas Masarykiana). ISBN 80-862-5831-9.

LEVITT, P., GLICK-SCHILLER, N. „*Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society*“. In: *International Migration Review*[online]. [cit. 2014-06-23] Vol. 38, No. 3, Conceptual and Methodological Developements in the Study of International Migration, str. 1002-1039. 2006.

MILLER, D. *Home Possessions, Material Culture behind Closed Doors*. Oxford, 2001. New York: Berg, str. 87-107.

SZALÓ, C.. *Sociální studia: Domov a jiná místa/ ne-místa formování kulturních identit*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2006, s. 145-160. ISBN 1214-813X.

SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, 175 s. Sociologická řada, sv. 5. ISBN 978-807-3251-369.

SMITH, M. a GUARNIZO, L. E. „*Transnationalism from Below*“, In: *Comparative Urban and Community Research V6*, New Brunswick: Transaction Publishers, kap. 1, cast I. "The Locations of Transnationalism", 1998. str. 3-31.

TSUNDUE, T. *Kora*. Dharamsala: Tibet Writers, 2014. ISBN 81-904174-5-2.

VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, 293 s. ISBN 978-807-2851-454.

VERTOVEC, S., „*Migrant Transnationalism and Modes of Transformation*“. In: *International Migration Review*, Vol 38. No. 3, Conceptual and Methodological Developements in the Study of International Migration, 2004, str. 970-1001.

ŽAGABPA. C. W. D. *Dějiny Tibetu*. Překlad Josef Kolmaš. Praha: Lidové noviny, 2000, 428 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6410-6.

Internetové zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL. *Tibet potřebuje pozornost* [online]. [cit. 2013-07-22].

Dostupné z: <http://tibet.amnesty.cz/situace>.

BASCH, L, GLICK-SCHILLER, N., „*From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration*“. In: *Anthropological Quarterly*, 1995, Vol. 68, No. 1, str. 48-93.

Dostupné z:

http://www.sscnet.ucla.edu/history/faculty/henryyu/Hist597/Schiller_et_al.pdf.

BASCH, L, GLICK SCHILLER, N., SZANTON BLANC, C. Nations

Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London: Routledge, 5. vydání. 1994. Dostupné z:

<http://nationalismstudiesnetwork.wordpress.com>.

BHUTI GHOSO, D., BENTZ, A.S., MACPHERSON, S. *Global Nomads: The Emergence of the Tibetan Diaspora (Part I)*. [online]. 2008 [cit. 2014-06-03]. Dostupné z:

<http://www.migrationpolicy.org/article/global-nomads-emergence-tibetan-diaspora-part-i>.

CRI. [online]. [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://czech.cri.cn/>.

CENTRAL TIBETAN ADMINISTRATION. *Tibet in Exile* [online]. Dharamsala, 2011

[cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://tibet.net/about-cta/tibet-in-exile/>.

ČÍNSKÝ ROZHLAS PRO ZAHRANIČÍ. *Zahájení provozu železnice Qing-hai Tibet*

[online]. 2006 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z:

<http://czech.cri.cn/1/2006/06/28/Zt1@31527.htm>.

FREETIBET. *Introduction to Tibet*. In: Free Tibet, London [online]. [cit. 2014-06-01].

Dostupné z: <http://freetibet.org/about/introduction-to-tibet>.

GARDNER, K. „*Desh-Bidesh: Images of Home and Away*.“ In: *Man*. Royal

Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, [online]. 1993 [cit. 2014-02-27]. p.

1-15. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2804433.

HENIG, D. „*Migrace*“. In: *Prehledove studie*, 07/9, Centrum aplikovane antropologie a terenniho vyzkumu (CAAT), Katedra antropologickych a historickych ved FF ZCU. [online]. 2007 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: www.caat.cz.

HENIG, D. „*Transnacionalismus*“. In: *Prehledove studie*, 07/3, Centrum aplikovane antropologie a terenniho vyzkumu (CAAT), Katedra antropologickych a historickych ved. Dostupné z: www.caat.cz.

IVANČÍKOVÁ. *Tibet ve 20. století* [online]. In: *Tibetské listy* 2002 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=324>.

KUČERA, J. *Za svobodou přes himálajské hřebeny* [online]. 2006 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/308-za-svobodou-pres-himalajske-hrebeny.htm>.

MARTINI, R. *Tibetan Refugee Documentary* [video]. 2000 [cit. 2014-06-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-J1YIapyT4Y>.

MOST, o.p.s. *Co děláme* [online]. 2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://protibet.cz/onas/co-delame/>.

MOST, o.p.s. *Most* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://protibet.cz/>.

PEŘINOVÁ. M. *Vztahy mezi dalajlamou a Čínou byly obnoveny* [online]. 2001 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=193>.

POŠTA, M. *Železnice do Tibetu- co to bude znamenat pro Tibet?* [online]. 2001 [cit. 2014-03-06]. <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=210>.

REFWORLD. *India: Information on Tibetan refugees and settlements*. [online]. 2003 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3f51f90821>.

RYBOVÁ, K. *Tibet: z náhorní plošiny do cihlových domků* [online]. 201 [cit. 2013-07-22]. Dostupné z: <http://www.protisedi.cz/article/tibet-z%C2%A0nahorni-plosiny-do-cihlovych-domku>.

SKLENKA, L. *Tibetský exil pohledem statistiků*. In: *Tibetské listy*, č. 25 [online]. 2006 [cit. 2014-06-12]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=522>.

SPOLEK LUNGTA. *Spolek Lungta* [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.lungta.cz/>.

TIBINFO. *Informační systém o Tibetu* [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/>.

TIBINFO. *Události v březnu a dubnu 2008 v Tibetu* [online]. 2008 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=624>.

TIBET A BARMA. *Tibet a Barma křižovatky rozvoje* [online]. [cit. 2014-06-26]. Dostupné z: <http://www.tibet-barma.cz/>.

TIBET BARMA. *Základní údaje o Tibetu* [online]. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://www.tibet-barma.cz/node/5>.

USCIS. *U.S. Citizenship and Immigration services* [online]. [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.uscis.gov/>.